Profilioranje počinitelja teških kaznenih djela i organizacija sigurnosnog aspekta kod visoko rizičnih zatvorenika tijekom izdržavanja dugotrajne kazne zatvora

Pršlja, Franjo

Professional thesis / Završni specijalistički

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka / Sveučilište u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:231:331159

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka University Studies, Centers and Services - RICENT Repository

zir.nsk.hr

UNIRI DIGITALNA KNJIŽNICA

Image not found or type unknown

Sveučilište u Rijeci

Poslijediplomski specijalistički studij Kriminalističko istraživanje

Franjo Pršlja

PROFILIRANJE POČINITELJA TEŠKIH KAZNENIH DJELA I ORGANIZACIJA SIGURNOSNOG ASPEKTA KOD VISOKO RIZIČNIH ZATVORENIKA TIJEKOM IZDRŽAVANJA DUGOTRAJNE KAZNE ZATVORA

Pisani rad u Praktikumu

Praktikum: Analiza prakse

prof. dr. sc. Ksenija Butorac

Rijeka, 2019

Mentor: prof. dr. sc. Ksenija Butorac

Datum obrane završnog rada: 13.04.2019.

Povjerenstvo za obranu završnog rada:

1. prof. dr. sc. Petar Veić predsjednik
2. prof. dr. sc. Ksenija Butorac, mentor
3. prof. dr. sc. Miomir Matulović, član.

SAŽETAK

- Poduzimanje sigurnosnih i drugih mjera prema zatvorenicima u zatvorskom sustavu i organizacija njihova svakodnevnog života, osobito onih osuđenih na kazne dugotrajnog zatvora, predstavlja svakodnevni izazov zatvorskog sustava u Republici Hrvatskoj. Stoga izrada kriminalističkog profila zatvorenika može biti od iznimne važnosti prilikom njegovog prijama u zatvorski sustav i u procesu organiziranja njegovog svakodnevnog života u zatvoru. Primjena suvremenih metoda prilikom profiliranja te svakodnevno razmjenjivanje podataka o životu i ponašanju takvih osoba u znatnoj mjeri doprinose izradi profila i prilagođavanju mjera koje će se poduzimati prema zatvoreniku.

Ključne riječi: pravosudna policija, ovlasti, zatvorenik, kazneno djelo

SUMMARY

- Undertaking security and other measures towards prisoners in the prison system and the organization of the daily lives of such persons, especially those convicted of long-term imprisonment, are the daily challenge of the prison system in the Republic of Croatia. That is why making a criminal profile of such a person, especially when it comes to the prison system, is considered extremely important, especially from the organizational aspect of the everyday life of such persons. The application of modern methods when profiling, the exchange of information on the prisoner's daily life and behaviour is extremely important for accurate profiling and adaptation of the measures to be taken towards the inmate.

Key words: judicial police, powers, prisoner, criminal offense

SADRŽAJ

I. UVOD 1
II. RAZVOJ KRIMINALISTIČKOG PROFILIRANJA KROZ POVIJEST 2
2.1. Definiranje kriminalističkog profiliranja i njegovi modeli 5
2.2. Modeli i metode profiliranja 6
III. PSIHIJATRIJA I PSIHOLOGIJA KAO OSNOVNI ALATI KOD PROFILIRANJA ZATVORENIKA 16
3.1. Forenzička psihijatrija 17
3.2. Poremećaji ličnosti 18
IV. SPECIFIČNOSTI ZATVORSKOG SUSTAVA I IZRADA PROFILA ZATVORENIKA 21
4.1. Nasilje u zatvorskim ustanovama 24
4.2. Odjel za dijagnostiku i pojedinačni program izvršenja kazne zatvora 28
4.3. Uloga pravosudne policije u osiguranju i provedbi tretmanskog programa zatvorenika 31
4.4. „Nizozemski“ model zatvorskog sustava 42
V. ANALIZA SLUČAJEVA IZ ZATVORSKE PRAKSE REPUBLIKE HRVATSKE 44
5.1. Analiza prvog slučaja 44
5.1.1. Opis kaznenog djela 44
5.1.2. Socijalna anamneza 45
5.1.3. Psihologijski nalaz 45
5.1.4. Vještačenje psihologa 46
5.1.5. Nalaz penologa 47
5.1.6. Preporuke stručnjaka Odjela tretmana 47
5.2. Analiza drugog slučaja 49
5.2.1. Opis kaznenog djela 49
5.2.2. Socijalna anamneza 50
5.2.3. Psihologijski nalaz 50
5.2.4. Preporuke stručnjaka Odjela tretmana 51
VI. ZAKLJUČAK 54
LITERATURA 56

I. UVOD

U ovom završnom radu problematizirana je tema profiliranja s naglaskom na profiliranju počinitelja teških kaznenih djela koji se nalaze na izdržavanju dugotrajnih zatvorskih kazni. Cilj profiliranja takvih osoba je kvalitetnija organizacija i strukturiranje njihova svakodnevnog života u zatvorskom sustavu s posebnim naglaskom na prepoznavanje rizičnih ponašanja i kategorija zatvorenika koji predstavljaju rizik za zatvorsko osoblje, druge zatvorenike ili same sebe. Slijedom navedenog, predmet istraživanja u ovom radu obuhvaća kriminalističko profiliranje počinitelja teških kaznenih djela, povijest nastanka te istražne tehnike, modele i vrste profiliranja kao i razliku između kriminalističkog profiliranja i profiliranja zatvorenika. Analizirane su razlike i specifičnosti u profiliranju osobe koja dolazi na izdržavanje zatvorske kazne i kriminalističkog profiliranja koje najčešće koriste policijski službenici prilikom istraživanja teških kaznenih djela. Nastavno je elaboriran pravni i organizacijski okvir koji zatvorskom osoblju omogućuje izradu profila određenog zatvorenika te mjere koje službenici pravosudne policije imaju na raspolaganju u slučajevima kada je kod određenog zatvorenika identificiran sigurnosni rizik u odnosu na njegovo društveno i fizičko okruženje te za njega samog. U zaključnom dijelu rada, radi ilustracije obrađene teme, analizirani su slučajevi iz prakse hrvatskog penalnog sustava kojim je prikazana optimalna inicijalna procjena zatvorenika i modaliteta njegovog stalnog nadzora s ciljem sprječavanja incidenata i ugrožavanja sigurnosti zatvorskog osoblja i drugih zatvorenika.

II. RAZVOJ KRIMINALISTIČKOG PROFILIRANJA KROZ POVIJEST

U modernoj kulturi, posebice u filmskoj umjetnosti, profiliranje ili kriminalističko profiliranje prikazuje se kao egzotična istražna tehnika u kojoj stručnjak, na temelju oskudnih podataka i tragova na mjestu događaja, identificira obilježja ličnosti počinitelja kako bi suzio krug osumnjičenih osoba i identificirao počinitelja. Iako je u serijama i igranim filmovima ta tehnika često glorificirana i prikazana kao nešto moderno, egzaktno i uvijek uspješno, budući da tzv. profiler uvijek identificira počinitelja u stvarnosti, riječ je obliku ljudskog ponašanja koje je staro gotovo kao i sama civilizacija jer su ljudi oduvijek bili fascinirani zločinom i idejom da je moguće utvrditi specifičnosti ličnosti počinitelja takvih zločina koje bi takvog počinitelja izdvajalo iz svoje okoline[1]. U modernoj kulturi, ljudi su postali opčinjeni filmskim likovima poput Hanibala Lectera ili Normana Batesa koji su prikazani na filmskom platnu ili televiziji. Također, publika je postala očarana i stvarnim serijskim ubojicama poput Teda Bundyja, Jeffreya Dahmera ili Johna Waynea Gacya, što su mediji potpirivali detaljno opisujući njihove živote, zločine i dajući im nadimke, poput „Night Stalker" ili „Killer Clown", a o njihovim životima često su se pisale knjige ili snimali filmovi koji su redovito postajali bestseleri. Upravo je filmska industrija svojim ostvarenjima poput filma „Kada jaganjci utihnu" ili serijama poput „Zločinačkih umova" izazvala najveće zanimanje publike za profiliranjem kao načinom identifikacije počinitelja kaznenih djela. Iako serijske ubojice prikazane u tim serijama nisu tema ovoga rada, specifičnosti kriminološko-kriminalističkih metoda kojima se izrađuje profil serijskih ubojica identične su i kod izrade profila osobe koja ulazi u zatvorski sustav kao počinitelj nekih od najtežih kaznenih djela te se suočava s dugotrajnom zatvorskom kaznom.

Kriminalističko profiliranje sastoji se u tome da se na temelju prikupljenih informacija o počinjenom kaznenom djelu dobiju određene zajedničke osobine ličnosti s kojima je moguće utvrditi neke individualne karakteristike ličnosti počinitelja i na taj način ga identificirati[2]. S druge strane, cilj profiliranja zatvorenika jest procijeniti razinu rizičnosti zatvorenika na temelju obilježja njihove ličnosti, načina na koji su počinili kazneno djelo i njihovog odnosa prema kaznenom djelu. Naime, kriminalističko profiliranje pokušava identificirati počinitelja kaznenog djela, dok profiliranje zatvorenika ima za cilj predvidjeti njegovo agresivno i opasno

[1] Kovač, Dario, Što je kriminalističko profiliranje, dostupno na http://www.istrazime.com/klinicka-psihologija/sto-je-kriminalisticko-profiliranje/, (2014), (10.12.2018.).
[2] Canter, V. David, Criminal Shadows: Inside the mind off the serial killer, HarperCollins, (1994.), str. 78.

ponašanje te sukladno tome iznaći optimalni program tretmana kako bi se te neželjene pojave izbjegle[3].

Iako neki autori navode da su se i ranije u procesu razvoja policijskih istražnih i kriminalističkih tehnika obrade počinitelja najtežih kaznenih djela koristili elementi profiliranja, kao službeni početak navedene istražne tehnike smatra se 1970. godina, kada su dvojica agenata Saveznog istražnog ureda u SAD-u (FBI), Howard Teten i Patrick Mullany, pokrenuli program kriminalističkog profiliranja kojega su nazvali primijenjena kriminologija (*Applied Criminology*)[4]. Tako je došlo do stvaranja nove ustrojstvene jedinice Saveznog istražnog ureda za istraživanje obrazaca ponašanja počinitelja kaznenih djela - Bihevioral Science Unit (nastavno BSU), čiji je rad, osim u stručnoj literaturi, prikazan i u cijelom nizu igranih serija i filmova s većom ili manjom dozom realizma u opisu tehnika i rezultata kojima se navedena jedinica koristi. Daljnji razvoj kriminalističkog profiliranja nastavlja se te 1976. godine. Spomenuti agenti u zatvorima počinju intervjuirati osuđene serijske ubojice, a u radu im se pridružila i psihologinja Ann Burgess[5]. Rezultat tih napora bio je Priručnik za klasifikaciju nasilnih kaznenih djela, iako su mnogi stručnjaci s područja psihologije osporavali dobivene rezultate navodeći da je uzorak intervjuiranih osuđenih serijskih ubojica bio premalen (36 zatvorenika) za donošenje kvalitetnog zaključka i da nije bio strukturiran, te je tumačenje ovisilo o strukturi ličnosti osobe koja je provodila intervju[6]. Ipak, isti autori navode da se, unatoč nedostacima u metodologiji, opravdano smatra da su spomenuti stručnjaci stvorili temelje modernog kriminalističkog profiliranja, stoga je FBI nastavio s njegovim razvojem.

Od samih početaka razvoja kriminalističkog profiliranja bilo je jasno da se kvalitetan profil mogućeg počinitelja kaznenog djela ne može izraditi samo na temelju rada policije ili samostalnog rada psihologa. Kvalitetni rezultati mogli su se ostvariti samo multidisciplinarnim pristupom, odnosno objedinjavanjem cijelog niza znanstvenih područja i disciplina, poput psihologije, psihijatrije, kriminologije, viktimologije, kriminalistike, sudske medicine, forenzike i dr. Zbog toga je za daljnji razvoj kriminalističkog profiliranja bilo potrebno objediniti znanja iz svih tih područja kako bi se pomoglo policijskim službenicima u istragama

[3] Kovčo Vukadin, Irma, Mihoci, Miroslav, Nasilje u penalnim ustanovama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol 17, str. 333-367, (2010.), str. 24

[4] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Zagreb, vol. 2, str. 156-173, (2012.), str. 157.

[5] Ibidem 157.

[6] Rašić, Helena, Kovačević, Dražen, Žarković Palijan, T, Profiliranje počinitelja ubojstava, Policija i sigurnost, Zagreb, godina 21, str. 277-292, (2012.), str. 278.

kaznenih djela. Agenti FBI, koji su pokrenuli razvoj kriminalističkog profiliranja, svojim su istraživanjem pokušavali iznaći vezu između osobnosti počinitelja i mjesta događaja, smatrajući kako međuodnos žrtve, osumnjičenika i mjesta događaja predstavljaju glavne sastavnice u istraživanju kaznenih djela krvnih delikata[7].

Osim Priručnika za klasifikaciju nasilnih kaznenih djela, rezultat rada agenata FBI Tetena, Mullanya i psihologinje Burgess bio je stvaranje modela tzv. organiziranog i dezorganiziranog počinitelja[8].

Slika 1 Prikaz odnosa organiziranog/dezorganiziranog počinitelja

KARAKTERISTIKE MJESTA ZLOČINA I KAZNENOG DJELA	
ORGANIZIRANI POČINITELJI	**DEZORGANIZIRANI POČINITELJI**
- prethodno planiranje - mjesto zločina je „uredno" - nema sredstva ubojstva - žrtva je počinitelju nepoznata osoba - obuzdavanje žrtve - vidljivi znakovi agresije prije smrti žrtve - premještanje ubijene žrtve	- spontanost zločina i iznenadno nasilje - mjesto zločina je „neuredno" - obilje dokaza, prisutnost sredstva ubojstva - mjesto zločina ili žrtva su poznati počinitelju - minimalne mjere obuzdavanja žrtve - seksualne radnje nad žrtvom nakon smrti žrtve - ubijena žrtva se nalazi na mjestu ubojstva
KARAKTERISTIKE POČINITELJA KAZNENOG DJELA	
ORGANIZIRANI POČINITELJI	**DEZORGANIZIRANI POČINITELJI**
- prosječna do iznadprosječna inteligencija - razvijene socijalne vještine - starije dijete u obitelji - ima partnera - dobar radnik - mobilan (automobil) - za vrijeme izvršenja zločina kontroliraju emocije - potencijalna upotreba alkohola - posjećuje mjesto zločina zbog informacija i policije	- ispodprosječna inteligencija - slabo razvijene socijalne vještine - mlađe dijete u obitelji - nema partnera - loš radnik - živi ili radi u blizini počinjenog zločina - za vrijeme izvršenja zločina anksiozni - minimalna upotreba alkohola - posjećuje mjesto zločina da bi ga ponovno proživio

Izvor: Kovač, D. (2014). Kriminalističko profiliranje II. dio-kako uhvatiti počinitelja? http//www.istrazime.com/klinicka-psihologija/kriminalisticko-profiliranje-ii-dio-kako-uhvatiti-počinitelja/

Daljnjim razvojem kriminalističkog profiliranja javlja se nekoliko učinkovitih modela koji objedinjavaju različite pristupe i njima svojstvene metodologije s ciljem izrade psihološkog profila određenog počinitelja kaznenog djela.

[7] Pavličeк, Josip, Krvni delikti, Međunarodno kriminalističko udruženje, Zagreb, (2012.), str. 96.

[8] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Zagreb, vol. 2, str. 156-173, (2012.) str. 162.

2.1. Definiranje kriminalističkog profiliranja i njegovi modeli

S obzirom da kriminalističko profiliranje još uvijek nije egzaktna i jasno definirana znanstvena disciplina i da je riječ o području koje se stalno razvija i usavršava, jasno je da ne postoji ni jedinstvena definicija koja bi u dovoljnoj mjeri i dovoljno točno obuhvatila navedeno područje. Ipak, nameće se zaključak da je riječ o multidisciplinarnom pristupu u proučavanju kaznenih djela, odnosno počinitelja tih djela, kao što su silovanja, ubojstva, paleži, otmice, krađe, ali i terorizam[9]. Bez obzira na striktno određenje kriminalističkog profiliranja, može se ustvrditi da je cilj kriminalističkog profiliranja - proučavanjem karakteristika kaznenog djela osigurati relevantne podatke o počinitelju kaznenog djela i na temelju tih karakteristika stvoriti profil mogućeg počinitelja. Taj profil bi policijskim službenicima trebao pomoći suziti krug potencijalnih osumnjičenika u slučajevima kada materijalni dokazi ne upućuju na njega[10]. Nadalje, postoji i definicija prema kojoj je kriminalističko profiliranje proces korištenja bihevioralnih dokaza ostavljenih na mjestu zločina kako bi se došlo do najvjerojatnijeg zaključka o počinitelju, uključujući karakteristike i psihopatologiju ličnosti počinitelja[11]. Treba napomenuti kako je riječ o postupku koji je utemeljen na logičkim misaonim procesima osobe koja sastavlja profil, a ponekad se oslanja i na intuiciju ili nesvjesno (do tada) integrirano znanje stručnjaka s profesionalnim iskustvom. Logički misaoni procesi se temelje na poznatim činjenicama o slučaju, iskustvu profilera, kao i na proučavanju ranijih sličnih slučajeva te proučavanju poznatih počinitelja kaznenih djela ubojstava.

Iako je tema ovoga rada profiliranje zatvorenika s ciljem procjene stupnja njihove rizičnosti, neka od pravila kriminalističkog profiliranja koja su utvrđena prilikom istraživanja, najčešće provođenim nad ubojicama i serijskim ubojicama, mogu se primijeniti i kod izrade profila zatvorenika, osobito onih koji su osuđeni na dulje zatvorske kazne za kaznena djela protiv života i tijela, posebice ubojstva. Kako će nastavno pokazati i analizirani slučaj, kod ubojica (bez obzira na motiv) često se zamjećuje postojanje određenih vrsta psihičkog poremećaja, zbog čega procjene koji vrijede za ličnost takvih ubojica, u manjoj ili većoj mjeri vrijede i za zatvorenike osuđene na dulje zatvorske kazne zbog ubojstava. Primjerice, u

[9] Kovač, Dario, Što je kriminalističko profiliranje, dostupno na http://www.istrazime.com/klinicka-psihologija/sto-je-kriminalisticko-profiliranje/, (2014.), (10.12.2018.).
[10] Ebisike, Norbert, The use of offender profiling evidence in criminal cases, (2007.), str. 9, dostupno na https://digitalcommons.law.ggu.edu/theses/23/, (12.12.2018.).
[11] Rašić, Helena, Kovačević, Dražen, Žarković Palijan, T, Profiliranje počinitelja ubojstava, Policija i sigurnost Zagreb, godina 21, str. 277-292, (2012.), str. 277-278.

domaćoj praksi nisu provedena značajnija istraživanja nad zatvorenicima osuđenim na dugogodišnje zatvorske kazne zbog ubojstva. Stoga se prilikom izrade profila zatvorenika, koji dolaze na izdržavanje zatvorske kazne zbog teških kaznenih djela, koriste saznanja usporednih inozemnih istraživanja na području profiliranja, pa tako i najnovije spoznaje dobivene intervjuom sa serijskim ili običnim ubojicama koji su nakon uhićenja skloni surađivati i razgovarati o okolnostima počinjenja kaznenog djela, a ujedno uživaju u pozornosti koju dobivaju od policije, psihologa i medija. Neki od autora navode da su u svojim istraživanjima došli do zaključka da će zatvorenici koji su kažnjavani za najteže oblike kriminala te su dijagnosticirani kao psihopati često biti i najrizičniji prilikom izdržavanja zatvorske kazne te su skloni disciplinskim prijestupima i rizičnim oblicima ponašanja[12]. Upravo zbog toga spoznaje koje se dobiju od istraživača iznimno su važne jer se na temelju njih mogu donijeti određene prosudbe o ličnosti osobe koja je spremna počiniti ubojstvo. Tako je moguće utvrditi zajednička obilježja za više različitih počinitelja takvih kaznenih djela koja se kasnije u kriminalističkim istraživanjima mogu iskoristiti za stvaranje profila nepoznatog počinitelja kaznenog djela ubojstva počinjenog od strane profesionalnog ubojice. Stječe se uvid u osobine ličnosti počinitelja na temelju kojih je moguće donekle predvidjeti i njihovo ponašanje u zatvorskim ustanovama. Ipak, treba naglasiti da je profil potencijalnog počinitelja samo jedan od alata koji tijekom istrage koristi policija, a riječ je o samo jednom dijelu slagalice, na temelju kojega se može dobiti cjelovita predodžba o počinitelju (lat. *pars pro toto*). Kriminalistički profil, ma koliko bio pouzdan ili točan, sam po sebi nema osobitu vrijednost ako se ne dovede u odnos s drugim prikupljenim podacima, materijalnim i personalnim dokazima, kada dobiva svoj puni smisao i svrhu.

2.2. Modeli i metode profiliranja

Unatoč tome što je kriminalističko profiliranje relativno mlada znanstvena disciplina, u njenom razvojnom procesu iznjedrile su se metode i tehnike kriminalističkog profiliranja koje donose promjenljiv uspjeh. Stručnjaci stvaraju profil počinitelja kaznenog djela na temelju određenih činjenica prikupljenih na mjestu događaja. Povezivanje tih činjenica i donošenje

[12] Schrag, Clarence, Leadership among prison inmates, American Sociological Review, (1954.), str. 44.

zaključka je misaoni, logički proces. Na modele i metode profiliranja tijekom proteklih godina najviše su utjecala dva pristupa tom logičkom procesu, a to su deduktivni i induktivni pristup[13].

Kod induktivnog pristupa se navodi da je riječ o izradi profila koji se temelji na statističkom i korelacijskom zaključivanju. Riječ je o metodi u kojoj se specifičnosti određenog slučaja stavljaju u kontekst i uspoređuju sa sličnostima i razlikama drugog slučaja, a tada ti drugi slučajevi služe za generalizaciju počiniteljevih tipičnih karakteristika[14]. Za razliku od induktivnog pristupa, deduktivni pristup je oslonjen na logični i racionalni proces, u kojemu se profil mogućeg počinitelja oslanja na prikupljene dokaze. Usporedbom ova dva pristupa može se zaključiti da je deduktivni pristup praktičniji i realniji, pogotovo za zemlje poput Hrvatske u kojoj nisu česti slučajevi serijskih ubojstava ili drugih teških kaznenih djela koja su počinjena od strane profesionalnog počinitelja. Stoga je teško donijeti bilo kakve smislene zaključke iz statističkih podataka o navedenim kaznenim djelima te bi induktivni pristup bio neupotrebljiv u praksi. Deduktivni pristup provodi većina policijskih službenika koji koriste tzv. nesvjesno znanje (intuiciju) tijekom istraživanja kaznenog djela (krvnog ili imovinskog delikta) i istražitelj, sukladno stanju na mjestu kriminalnog događaja i ponašanju počinitelja prije, tijekom i nakon počinjenja kaznenog djela, donosi određene zaključke o njegovoj ličnosti gradeći svojevrstan oblik kriminalističkog profila počinitelja na temelju kojega se može suziti krug potencijalnih osumnjičenika.

Kriminalistička istražna analiza (nastavno KIA) je danas jedna od najpoznatijih metoda profiliranja, a nastala je u razdoblju od 1979. do 1983. godine kao rezultat istraživanja sa svrhom utvrđivanja tipologije počinitelja osuđenih ubojica za spolne delikte[15]. Cilj je bio klasificirati počinitelje takvih djela sa stajališta dihotomije organiziranog/neorganiziranog počinitelja prilikom planiranja, počinjenja kaznenog djela ili njihovog djelovanja nakon izvršenja kaznenog djela. Istraživanjem se utvrđivala motiviranost počinitelja, njegova sofisticiranost i kompetencije. Ova metoda ukazuje na činjenicu da će organizirani počinitelj prilikom počinjenja takvog kaznenog djela unaprijed planirati mjesto počinjenja i žrtvu. Žrtva je takvom počinitelju najčešće nepoznata, a na mjestu događaja vidljivi su tragovi kontrole žrtve, mjere koje je počinitelj poduzeo da je obuzda i spriječi otpor. Po toj teoriji, mjesto događaja je odraz počiniteljeve ličnosti te se može ustvrditi da je počinitelj ovog kaznenog djela

[13] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Zagreb, vol. 2, str. 156-173, (2012.), str.161.
[14] Ibidem str. 161-162.
[15] Počinitelji koji su počinili seksualno motivirano kazneno djelo, a potom su usmrtili žrtvu.

organiziran i discipliniran u svakodnevnom životu te da je prosječno ili iznadprosječno inteligentan.

S druge strane, dezorganizirani počinitelj je čista suprotnost organiziranom počinitelju, njegove metode počinjenja kaznenog djela su znatno sirovije i impulzivnije, izostaje kontrola na mjestu događaja i stoga ostavlja tragove, a kazneno djelo je često počinjeno pod utjecajem alkohola i drugih opijata. Istraživanjem je također utvrđeno da su takvi počinitelji, u pravilu, osobe ispodprosječne inteligencije, često ovisnici o alkoholu ili drogama te nerijetko ljudi na rubu društva. Sukladno temi ovoga rada, procjene o organiziranom i dezorganiziranom počinitelju mogu se primijeniti i na profesionalne ubojice. Iako bi se u prvi mah moglo pomisliti da je riječ o visoko profesionalnim počiniteljima kaznenih djela ubojstava, to u praksi često nije slučaj. Organizirane kriminalne skupine, radi povjerenja u svoje članove ili ekonomičnosti u procesu činjenja kaznenih djela ili likvidacija, koriste članove svoje skupine koji nerijetko nemaju iskustava u počinjenju takvih zločina te prilikom počinjenja ostave niz tragova, a pritom može doći i do velikog broja kolateralnih žrtava. S druge strane, uporaba sofisticiranih metoda usmrćenja, poput vojnih otrova, snajperskih pušaka ili eksplozivnih naprava upućuje na visok stupanj inteligencije, organiziranosti i kompetencija počinitelja[16]. Ova metoda profiliranja ima nekoliko koraka koji se moraju poduzeti prije same izrade kriminalističkog profila počinitelja.

Prvi korak u postupku profiliranja odnosi se na prikupljanje svih informacija povezanih s kaznenim djelom i žrtvom. Pri tome nije riječ samo o poslovičnom prikupljanju klasičnih policijskih informacija vezanih uz kazneno djelo i žrtvu, koja rezultiraju policijskim radnjama poput očevida, pretrage, vještačenja ili obavijesnog razgovora, nego je potrebno obuhvatiti i informacije o žrtvi daleko šireg opsega nego što policijski službenici uobičajeno u praksi čine.

U drugoj fazi primjenjuje se model donošenja odluka, a on uključuje klasificiranje informacija prikupljenih u obrascu koji može pomoći u određivanju tipa i načina počinjenja kaznenog djela, kao i nekih drugih važnih čimbenika. Nakon toga izrađuje se procjena kaznenog djela kada se na temelju prikupljenih informacija provodi rekonstrukcija redoslijeda radnji prilikom počinjenja kaznenog djela od strane žrtve i počinitelja. Ova faza bi trebala dati odgovor o stupnju organiziranosti/dezorganiziranosti počinitelja kaznenog djela. Nakon opisanih stadija pristupa se izradi kriminalističkog profila počinitelja kaznenog djela koji daje uvid u počiniteljevu prošlost, fizičke karakteristike, navike, vjerovanja i vrijednosti. Nakon toga

[16] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Zagreb, vol. 2, str. 156-173, (2012.), str.162-163.

profil treba integrirati u istragu kako bi istražitelj usporedio dobiveni profil s osumnjičenim osobama i na taj način identificirao osumnjičene osobe obuhvaćene istragom koje odgovaraju sačinjenom profilu[17]. Ako bi neka od osoba s kojima se razgovaralo odgovarala profilu, s njom bi se ponovo trebao provesti detaljan intervju na drugačiji način od intervjua koji je vođen prije izrade profila.

Psihologija istrage (nastavno PI) je metoda profiliranja koja se većinom oslanja na uvođenje različitih psiholoških aspekata prilikom provođenja policijskih i civilnih istraga[18]. Primjenjuje se u istragama požara, silovanja, ubojstava pa i terorizma, a može se primijeniti i u istragama poreznih utaja, korupcije i organiziranog kriminaliteta. Spada u induktivne metode, stoga uspjeh izrade profila uvelike ovisi o količini i kvaliteti izravno prikupljenih informacija[19].

Poput KIA-e, i ova metoda se sastoji od pet komponenti: međuljudska povezanost, važnost mjesta i vremena, kriminalne karakteristike, kriminalna karijera i forenzička svjesnost, a navedene metode daju uvid u počiniteljevu prošlost i sadašnjost[20]. Što se tiče međuljudske povezanosti, pobornici ove teorije navode da će se počinitelji prema žrtvama odnositi na način na koji se odnose i prema drugim osobama u svojoj svakodnevici[21]. S obzirom na temu ovoga rada, jasno je da je u slučaju postupanja prema određenom zatvoreniku na izdržavanju zatvorske kazne za pravosudnog policajca važno poznavati određene okolnosti kaznenog djela kojega je zatvorenik počinio i zbog kojega je osuđen, kako bi se mogle poduzeti specifične mjere opreza u interakciji s njim. Važnost vremena i mjesta oslanja se na racionalu da se počinitelji određenih kaznenih djela svjesno odlučuju na biranje određenog vremena i mjesta za počinjenje kaznenih djela, osobito u situacijama kada im je određeno mjesto poznato, što kod njih proizvodi osjećaj sigurnosti, kontrole i udobnosti. Kriminalne karakteristike se koriste u donošenju procjene može li se na temelju vrste kaznenog djela, njegove prirode i načina izvršenja izvesti zaključak o tome je li upravo taj način počinjenja karakterističan za nekog počinitelja. Kriminalna karijera kao dio PI teorije pretpostavlja da će se počinitelj tijekom izvršenja serije kaznenih djela slično ponašati, iako se na temelju svojih iskustava počinitelj može donekle prilagoditi i promijeniti svoj način rada. Ova karakteristika pridonosi profiliranju serijskih ubojica, ali je i iz nje moguće

[17] Ibidem 163.
[18] Ault, L, Richard, Reise, James, T, A Psychological Assessment of Crime Profiling, (2007), dostupno na https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fbileb49&div=27&id=&page=, (12.12.2018.).
[19] Ibidem str. 163.
[20] Ebisike, Norbert, The use of offender profiling evidence in criminal cases, (2007.), str. 9. dostupno na https://digitalcommons.law.ggu.edu/theses/23/, (12.12.2018.).
[21] Ibidem str. 163.

izvesti određene zaključke koji bi se mogli primijeniti za već poznate počinitelje ili osuđene osobe koje izdržavaju kaznu zatvora. Rezultati primjene ove metode koriste se u procjeni određenih oblika ponašanja kojima bi se moglo predvidjeti njihovo buduće ponašanje u zatvoru. Zadnja komponenta IP metode - forenzička svjesnost odnosi se na svjesnost i znanje počinitelja o istražnim, forenzičkim i pravnim metodama tijela progona, zbog čega počinitelji često mijenjaju načine počinjenja kako bi se prilagodili tim istražnim tehnikama i na taj način zbunili istražitelje i izbjegli uhićenje. Već je i kriminalcima početnicima jasno koje mjere i radnje treba poduzeti kako bi se izbjeglo ostavljanje otisaka prstiju ili DNA materijala na mjestu događaja. U zatvorskim okvirima ta komponenta bi se odnosila na prikrivanje određenih kažnjivih radnji ili krijumčarenje određenih deficitarnih roba kojima zatvorenici često pribjegavaju, osobito kod izdržavanja dugogodišnjih zatvorskih kazni.

Dijagnostička evaluacija predstavlja jednu od najranijih metoda u stvaranju profila počinitelja kaznenih djela, osobito onih s elementima nasilja. Ona u svom meritumu spaja mišljenja psihologa i psihijatara, koji na temelju do tada prikupljenih obavijesti daju mogući i vjerojatni profil počinitelja kaznenog djela[22]. Prije osnivanja BSU, policijski službenici su često u svojim istragama tražili pomoć psihologa i psihijatara. Na temelju svojeg znanja i iskustva stečenog u radu s osobama s psihičkim poremećajima i bolestima, davali su mišljenje o mogućim osobama počinitelja. Treba napomenuti da nije riječ o ujednačenom pristupu, budući da kvaliteta profila znatno ovisi o iskustvu, znanjima i stručnosti osobe koja izrađuje profil, kao i o kvaliteti policijskog službenika koji pravodobno prenosi kvalitetne informacije stručnjaku koji stvara profil. Osnovno obilježje ove metode jest da se profil počinitelja temelji na dijagnozi vezanoj za moguću psihopatologiju ili tip ličnosti počinitelja čime se sužava krug mogućih počinitelja[23]. Iako nije riječ o egzaktnom pristupu, postoje određena obilježja tog načina profiliranja, a riječ je o značajkama kliničkog profiliranja:

1. napravljenog po narudžbi: trebalo bi izbjegavati davanje površnih i stereotipnih profila uobičajenih tipova nasilnika. Stoga bi trebalo detaljno proučiti osobine konkretnog zločina za koji se izrađuje profil te prepoznati određene neuobičajenosti i specifičnosti. Upravo te posebnosti po kojima se jedno ubojstvo razlikuje od drugog trebale bi suziti krug mogućih počinitelja. Unatoč tome što ta pravila nisu u cijelosti primjenjiva u

[22] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja Zagreb, vol. 2, str. 156-173, (2012.), str.164.
[23] Wilson, P. Lincoln, R. Kocsis, R.,Validity, Utility and Ethics of Profiling for Serial Violent and Sexual Offenders, Psychiatry, Psychology, and Law, Vol.4, No. 1, (1997.), str 5.

populaciji profesionalnih počinitelja ubojstava, koji se po svojim osobinama uvelike razlikuju od serijskih ili prigodnih ubojica, ipak ih je u određenoj mjeri moguće primijeniti;

2. interaktivno: s obzirom na stupanj sofisticiranosti i ovisno o osobinama i sposobnostima policijskog službenika da razumije psihološke koncepte sadržane u pitanju koje postavlja profileru;
3. refleksivno: savjet koji daje profiler bi trebao biti dinamičan i evoluirajući, a nove informacije bi trebale utjecati ne samo na izolirani aspekt određenog kaznenog djela koje se istražuje, nego i na njegovo razumijevanje u cjelini[24].

Kritičari ove metode navode da postoje problemi u samoj komunikaciji profilera koji je psiholog ili psihijatar s policijskim službenicima koji vode istragu. Naime, teško je psihijatru ili psihologu kao osobama koje su stručnjaci za određeno područje (psihičko zdravlje i osobine počinitelja) shvatiti što je u stvaranju takvog profila bitno policijskom službeniku koji vodi istragu i kojemu je glavni cilj identifikacija počinitelja, a on najčešće ima osnovna i minimalna znanja o psihijatriji i psihologiji[25]. Analiza ove metode upućuje da je potrebna bolja suradnja tijela koja provode istragu i stručnjaka iz područja psihologije i psihijatrije radi što bolje razmjene informacija i izrade što točnijeg profila mogućeg počinitelja. Vezano za temu ovoga rada, u nastavku je, također, nekoliko puta naglašena važnost suradnje cjelokupnog zatvorskog osoblja s osobljem koje provodi tretman zatvorenika radi izrade što objektivnijeg pojedinačnog programa izdržavanja kazne, a u slučaju potrebe i njegove daljnje dopune.

Geografsko profiliranje

Dok se na temelju spomenutih metoda kriminalističkog profiliranja pokušavaju otkriti određene individualne karakteristike počinitelja na temelju poznatih činjenica vezanih za kazneno djelo, geografskim profiliranjem ili geoprofiliranjem se pokušava doći do lokacije prebivališta ili boravišta počinitelja. Začetnikom ove metode smatra se Kim Rossmo, bivši policijski službenik koji je geografsko profiliranje smatrao sustavom strategijskog upravljanja informacijama kod teških, serijskih zločina[26]. Za uspješno geografsko profiliranje potrebno je

[24] Ibidem 164-165

[25] Egger, A, Steven, Psychological Profiling: Past, Present, and Future, Journal of Contemporary Criminal Justice, Volume 15, No. 3, (1999.), str. 25.

[26] Rossmo, Kim, Jackson, L. Janet, Bekerian, Debra, Geograpich Profiling, Offender Proffiling: Theory, Research and Practice, Wiley, (1997.), str. 174.

prikupiti sedam kategorija informacija koje imaju presudan značaj za uspješno stvaranje geografskog profila počinitelja, poput kategorije informacija o mjestu na kojemu je počinjen zločin, informacija o okolici mjesta zločina, kao i kategoriji informacija o žrtvi, koja je također vrlo bitna[27]. Nadalje, prikupljaju se informacije o promjenama lokacije djelovanja počinitelja, sukladno njegovom razvoju i sazrijevanju te procesu učenja kod počinitelja. Zadnji korak je integracija svih prikupljenih informacija kako bi ih osoba koja izrađuje profil mogla interpretirati. Geoprofiliranje kao oblik kriminalističkog profiliranja se usredotočuje na moguće prostorno ponašanje počinitelja unutar konteksta lokacije prebivališta počinitelja i prostornih lokacija između različitih mjesta zločina. Riječ o sustavu pomoći u donošenju odluka ili procjene u kojoj se geografskoj regiji nalazi počiniteljevo mjesto stanovanja ili njegovo radno mjesto[28]. Navedena metoda počiva na određenim teoretskim postavkama:

1. načelo najmanjeg napora odnosi se na teoriju da ako počinitelj ima dvije alternative lokacija na kojima može izvršiti akciju, on će izabrati onu za koju mu je potreban manji trud, odnosno onu koja mu je najbliža;
2. načelo smanjenja udaljenosti (*distance decay*) govori o ovisnosti učestalosti kaznenih djela u odnosu na počiniteljevu adresu stanovanja, to jest, navodi da se učestalost počinjenja kaznenih djela smanjuje ako počinitelj kaznenog djela mora preći veću udaljenost od mjesta svojeg stanovanja do mjesta počinjenja kaznenog djela. To načelo također definira tampon zonu (*buffer zone*), odnosno zonu u kojoj počinitelj nije kriminalno aktivan ili rjeđe djeluje jer se najčešće nalazi u blizini njegove adrese stanovanja jer postoji rizik od prepoznavanja.
3. kružna teorija govori o dva tipa počinitelja, „razbojniku“ i „putniku“, a njihova podjela ovisi o mjestima na kojima čine zločine. Tako razbojnik čini zločine na lokacijama udaljenim od njegove adrese stanovanja, ali je njegov dom i dalje u krugu u kojemu se čine ti zločini, a definiran je s dva najudaljenija mjesta zločina. Putnik je dijametralno suprotan profil profilu razbojnika, jer potpuno napušta mjesto svojeg stanovanja i odlazi u drugu geografsku regiju kako bi počinio zločin, a nakon toga se vraća.

Ova podjela počinitelja na „putnika“ i „razbojnika“ moguća je samo kod serijskih počinitelja kaznenih djela i najbolje se primjenjuje na primjeru serijskih ubojica makar neki

[27] Rašić, Helena, Kovačević, Dražen, Žarković Palijan, T, Profiliranje počinitelja ubojstava, Policija i sigurnost Zagreb, godina 21, str. 277-292, (2012.), str. 283.
[28] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Zagreb, vol. 2, str. 156-173, (2012.), str. 165.

autori tvrde da je geografsko profiliranje praktičnije za imovinska kaznena djela[29]. Iako su se tijekom povijesti policijski službenici koristili kartama na kojima bi obilježavali mjesta na kojima bi se događala kaznena djela te su na takav način mogli zaključiti o pojavi kriminalnih žarišta, tek je pojavom i razvojem računala i računalnih programa uporaba geografskog profiliranja dobila puni zamah. Znanstvenici su kao pomoć u geoprofiliranju razvili i nekoliko računalnih programa koji funkcioniraju na način da se u njih unosi velika količina podataka o zločinima s naglaskom na geografsku komponentu, a na temelju tih podataka pokušava se pobliže odrediti mjesto stanovanja počinitelja. Unatoč postojanju više različitih definicija geografskih informacijskih sustava (u daljnjem tekstu GIS), za potrebe ovoga rada koristit ćemo onu u kojoj se navodi da je riječ o sustavu koji prikuplja, pohranjuje, pretražuje, analizira i prikazuje analizirane podatke[30]. Na temelju dobivenih podataka omogućava se strateška i operativna analiza kriminaliteta te razvitak interaktivnog sustava, odnosno sustava internetskog mapiranja te razmjene podataka o kriminalitetu[31]. Treba napomenuti da takvi računalni programi bolje funkcioniraju u urbanim područjima, a isto tako funkcioniraju samo u slučaju da se podaci redovno, točno i sustavno unose u računalni sustav. Najpoznatiji takvi programi su „Dragnet“ i „Rigel Profiler“, ali je nažalost riječ o vrlo skupim programima zbog čega se često ne primjenjuju u praksi[32]. U praksi hrvatske policije s danom 01. siječnja 2013. godine, zaživio je „E-Dnevnik događaja“ kao dio novog, portalskog Informacijskog sustava Ministarstva unutarnjih poslova (u daljnjem tekstu IS MUP-a RH), a isti je unaprijeđen na način da se prilikom unosa svih relevantnih događaja koji se unose u IS MUP-a RH, unosi i adresa događaja, kao i GPS koordinate mjesta događaja. Nažalost, bez sustavne analize tih podataka nije jasno postoji li bilo kakva opipljiva korist u korištenju takvog programa, odnosno nema podataka da je takav način rada na bilo koji način pomogao u identifikaciji i otkrivanju bilo kojeg serijskog počinitelja kaznenih djela. Sa stajališta teme ovoga rada, odnosno izrade profila zatvorenika počinitelja teških kaznenih djela koji se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, naizgled se radi o nekorisnom načinu profiliranja, međutim, ova metoda bi se također mogla koristiti i u zatvorskim sustavima u smislu stručne i primjerene procjene kompleksa zgrada, međuprostora i ukupnog fizičkog okoliša penalne ustanove te praćenja lokacija na kojima se najčešće događaju incidenti u kojima sudjeluju zatvorenici. Tako bi se identificirale lokacije

[29] McGrath, Michael, Criminal Profiling: Is there a Role for the Forensic Psychiatrist, Journal of American Academy of Psychatry and Law, Vol 28, No 3, (2000.), str. 319 .
[30] Clarke, C, Keith, Getting started with Geographic Inforamtion Systems. Upper Sadlle River, (1997.), str. 25
[31] Butorac, Ksenija, Geografija kriminaliteta-kriminološki i kriminalistički diskursi. Policija i sigurnost, broj 3, str. 363-379, (2011.), str. 370.
[32] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja Zagreb, vol. 2, str. 156-173, (2012.), str. 166.

koje su najrizičnije za možebitan napad, odnosno lokacije na kojima se zatvorenici osjećaju najugodnije ili one na kojima osjećaju najveću taktičku prednost pred službenicima pravosudne policije. Tako pribavljeni podaci bi se mogli koristiti u arhitektonskim rješenjima prilikom planiranja, osmišljavanja i izgradnje penalnih ustanova ili odjela unutar njih, a s organizacijskog aspekta mogli bi pridonijeti osjećaju sigurnosti zatvorskog osoblja i općoj sigurnosnoj klimi u zatvorskoj ustanovi.

Analiza bihevioralnih dokaza[33] (nastavno ABD) je jedna od novijih metoda kriminalističkog profiliranja koja spada u individualne metode profiliranja. Temelji se na forenzičkoj znanosti i tumačenju materijalnih dokaza te što oni znače za otkrivanje počinitelja. Temelj ABD-a je rad na mjestu događaja u kojemu aktivno sudjeluju osobe koje izrađuju profil. Cilj je utvrditi što više detalja na mjestu događaja koji se odnose na djelovanje počinitelja tijekom samog čina počinjenja kaznenog djela kako bi se na temelju tog djelovanja donijeli zaključci o njegovim karakteristikama[34]. Postojanje nekih posebnih karakteristika počinitelja koje se ponavljaju prilikom počinjenja svakog kaznenog djela mogle bi utjecati na njegovu lakšu identifikaciju, osobito kada policijski službenici raspolažu krugom sumnjivih osoba kao mogućim počiniteljima. Držimo da je riječ je o najpraktičnijoj metodi koju je najlakše implementirati u rad današnje kriminalističke policije jer se oslanja na pretpostavke utemeljene samo na fizičkim dokazima. Turvey je smatrao da izrada profila može početi tek kada se forenzički obrade svi prikupljeni dokazi, poput izjava žrtve i svjedoka, fotografija mjesta događaja te ostalih izvješća vezanih za obradu mjesta događaja[35]. Dakle, u primjeni ove metode nema mjesta statistici, nagađanju i pretpostavkama. Sve se zasniva na provjerljivim i materijalnim činjenicama, a sama metoda se provodi u stupnjevima. Svaki sljedeći stupanj ili korak temelji se na prethodnome, što doprinosi točnijoj izradi profila jer se ništa ne pretpostavlja ili predviđa, nego se profil nadovezuje na prethodno nesporno utvrđenu činjenicu[36]. I ova se metoda sastoji od više koraka:

1. Forenzička analiza se uglavnom odnosi na rad na mjestu događaja i prikupljanje što većeg broja činjenica i informacija o samom kaznenom djelu. Temelj za analizu su fizički dokazi. Profiler treba na osnovu svojega znanja i iskustva donijeti sud o stupnju važnosti svakog

[33] Izvorno-„Behaviorial Evidence Analysis“
[34] Slaviček, Irena, Doležal Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja Zagreb, , vol. 2, str. 156-173, (2012.), str. 167.
[35] Turvey, Brent, Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. San Diego, Academic Press, (2008.), str. 78.
[36] Ibidem str. 167.

prikupljenog dokaza, odnosno na temelju kojeg dokaza će se temeljiti profil, koji dokaz nedostaje, a koji dokaz ili informacija su možda krivo interpretirani. Naročito bitno je provesti rekonstrukciju samog kaznenog djela i mjesta događaja. Na temelju rekonstrukcije profiler će moći donijeti najlogičniji profil počinitelja. U radu hrvatske policije rekonstrukcija kao radnja nije moguća jer Zakon o kaznenom postupku tu radnju predviđa samo kao radnju koju provodi sud, odnosno dokaznu radnju, ali za policijske službenike ne postoje stvarne prepreke za provođenje takve radnje u svrhu razjašnjavanja prikupljenih i dobivanja novih činjenica;

2. Viktimologija podrazumijeva prikupljanje svih obavijesti o samoj žrtvi. U ovoj fazi ništa ne treba izostaviti, a cilj je prikupiti što više podataka kako bi se utvrdilo postoji li kakva veza između počinitelja i žrtve. Važnost utvrđivanja povezanosti žrtve i počinitelja prepoznao je niz autora od kojih neki navode da žrtva oblikuje i „prožima“ zločinca[37]. Daljnjim prikazom slučaja iz prakse u ovom radu vidljivo je da je zatvorenik D.S. imao specifičan odnos sa svojom žrtvom, a nakon incidenta u zatvorskoj ustanovi također je identificiran poseban odnos sa zatvorenikom kojega je fizički napao i ozlijedio;

3. Analiza kaznenog djela sastoji se od analize samog izvršenja djela, uporabe sredstva, metoda pristupa i napada, metoda kontrole žrtve, naravi i redoslijeda bilo kakvih seksualnih radnji, korištenja određenih materijala, načina verbalne komunikacije i mjera opreza koje je počinitelj poduzeo;

4. Karakteristike počinitelja: riječ je o zadnjem koraku u kojemu se izrađuje stvarni kriminalistički profil nepoznatog počinitelja, a prethodi mu objedinjavanje svih informacija iz prethodnih koraka.

Iako postoje i neke druge metode kriminalističkog profiliranja, gore nabrojane su najčešće u izradi kriminalističkog profila počinitelja kaznenih djela s elementima nasilja. Svaka od njih ima svoje prednosti i nedostatke, a njihova uspješnost ovisi o konkretnom slučaju za koji se izrađuje profil. U nastavku rada naglasiti će se recentne spoznaje psihologije i psihijatrije kao temeljnih znanstvenih disciplina koje se najčešće i najviše koriste u izradi profila.

[37] Šeparović, Zvonimir,Viktimologija Studije o žrtvama, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, (1987.), str. 180.

III. PSIHIJATRIJA I PSIHOLOGIJA KAO OSNOVNI ALATI KOD PROFILIRANJA ZATVORENIKA

U radu je već naglašeno da se uz ostale znanstvene discipline i grane, psihologija i psihijatrija uvelike koriste kao jedan od ključnih alata za izradu kriminalističkog profila. Njihova važnost u izradi kriminalističkog profila očituje se u dvije dimenzije rada ovih stručnjaka Prvu predstavlja činjenica da su psihijatri i psiholozi stručnjaci koji u svom svakodnevnom radu promatraju i analiziraju ljude te njihovo ponašanje, stječu znanja i iskustva koja im pomažu pronaći određene obrasce ponašanja ljudi koji se mogu primijeniti za veće skupine ljudi. Naročito značajno sa stajališta zatvorskog osoblja, odnosno službenika pravosudne policije koji su u svakodnevnoj interakciji sa zatvorenicima, počiniteljima najtežih kaznenih djela, primjerice, ubojstava, jest što svaki osuđeni počinitelj kaznenog djela ubojstva prolazi psihijatrijski ili psihološki dijagnostički postupak tijekom kaznenog postupka (postupak ocjene ubrojivosti) i prilikom izvršenja presude, odnosno prijama u zatvorski sustav. Stečena iskustva psihijatara i psihologa prilikom tih postupaka iznimno su vrijedna službenicima osiguranja i nude koristan uvid u psihološku i psihopatološku konfiguraciju ličnosti zatvorenika te bi takva znanja često mogli primijeniti i u situacijama kada postupaju prema takvim osobama. Druga značajna dimenzija sastoji se u tome što se kod velikog broja ljudi koji počine ubojstva, psihološkim ili psihijatrijskim tretmanom uočavaju određeni psihološki poremećaji ili psihijatrijske bolesti koji su utjecale na to da određena osoba u određenom trenutku počini ubojstvo. Samim time mogu se pronaći neki zajednički čimbenici koji upućuju na dominantne obrasce suočavanja i reagiranja zatvorenika na neku kriznu situaciju te na temelju njih može se procijeniti koje bi to situacije u stvarnom životu, odnosno u njihovom boravku u zatvoru kod njih mogle izazvati agresivnu reakciju, sličnu onoj zbog koje su i završili u zatvoru. Na taj način pravosudni policajci bi znali kakav pristup u praksi trebaju izbjegavati prema određenim kategorijama zatvorenika, čime bi se zasigurno anticipirali i tako spriječili incidenti, odnosno povećala bi se sigurnost svih koji obitavaju ili rade u zatvorskom sustavu.

U nastavku rada definiraju se i razjašnjavaju relevantni pojmovi vezano uz forenzičnu psihijatriju i poremećaje ličnosti kod osoba koje se nalaze na izdržavanju zatvorskih kazni. Analizirati bilo koji slučaj ubojstva, pa tako i slučajeve ubojstava za koje je počinitelj otkriven i presuđen, bez kvalitetne analize ovoga znanstvenog područja nije moguće. Sa stajališta službenika pravosudne policije, posebno onih koji se izravno bave osiguravanjem zatvorenika osuđenih za kaznena djela ubojstva, ova područja i njihov kategorijalni aparat iznimno su važni.

Na temelju iskustava koje zatvorsko osoblje stekne u stalnoj interakciji s takvim osobama oni stječu temeljna znanja u područjima psihologije i psihijatrije koja im omogućuju izraditi određene početne profile za postupanje prema zatvorenicima osuđenima za najteža kaznena djela. Isto tako, posjedovanje tih znanja omogućilo bi im i kvalitetnije samozaštitno ponašanje u konfliktnim situacijama. Naime, često se događa da nepoznavanje strukture ličnosti osobe koja ima određeni psihički poremećaj omogućuje da, primjerice, verbalni sukob između pravosudnih policajaca i zatvorenika preraste u fizički napad koji rezultira i ozbiljnim fizičkim i pravnim posljedicama za zatvorenika i za pravosudnog policajca.

3.1. Forenzička psihijatrija

Iako se forenzička psihijatrija ne bavi izradom profila nepoznatih počinitelja kaznenog djela, već pruža stručna znanja sudu, kada je na zahtjev suda potrebno utvrditi je li osoba kojoj treba započeti ili je započelo suđenje u trenutku počinjenja kaznenog djela bila ubrojiva, smanjeno ubrojiva ili neubrojiva, iskustva psihijatara u radu s osobama koje su počinile kaznena djela su neprocjenjiva. U radu se ne razmatraju zakonske odredbe koje se odnose na vrijeme i razlog provođenja vještačenja, nego se orijentira na nalaze i činjenice koje se ovim postupanjem prikupljaju.

Svaki je čovjek složeno i probabilističko ljudsko biće, a svaki je slučaj individualan te ga treba razmatrati zasebno, kao i prikupljene činjenice, posebno u psihijatrijskom vještačenju ubojica, silovatelja ili drugih počinitelja kaznenih djela s elementima nasilja. Te činjenice su iznimno važne, jer se na temelju proučavanja većeg uzorka počinitelja mogu odrediti određeni obrasci ponašanja koji se javljaju u većem broju takvih kaznenih djela, a na temelju dobivenih obrazaca moguće je odrediti određena identifikacijska obilježja ličnosti počinitelja, što može pomoći u njenom identificiranju[38] ili se može predvidjeti buduće nasilno ponašanje počinitelja. Ta ideja po kojoj se smatra da mora postojati određena sličnost između više različitih počinitelja istih kaznenih djela kako bi se omogućila donekle pouzdana generalizacija i specifikacija[39] zapravo je okosnica ideje o kriminalističkom profiliranju ili profiliranju zatvorenika.

[38] Sačić Petra, Psihijatrijska vještačenja u kaznenom postupku, Zagreb, Pravnik, str. 59-73, (2009.), str. 59.
[39] Rašić, Helena, Kovačević, Dražen, Žarković Palijan, T, Profiliranje počinitelja ubojstava, Policija i sigurnost Zagreb, godina 21, str. 277-292, (2012.), str. 279.

Tijekom vještačenja ne prikupljaju se samo podaci koji se odnose na psihološka obilježja ličnosti, nego se prikuplja i cijeli niz drugih korisnih saznanja, a u suvremenoj znanosti primjenjuje se i biopsihološka metoda utvrđivanja neubrojivosti kojom se prikupljaju i podaci o organskom, genetičkom, psihološkom i socijalnom stanju osobe nad kojom se provodi vještačenje[40]. Iako tema ovoga rada nije ubrojivost, njeno određivanje u psihijatrijskom vještačenju je značajno sa stajališta određivanja psiholoških stanja osoba koje su u stanju počiniti kazneno djelo ubojstva ili neko drugo kazneno djelo. Tako se smatra da je osoba neubrojiva ako je počinila kazneno djelo u stanju psihičke bolesti poput shizofrenije, poremećaja ličnosti, bipolarnog poremećaja, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvitka ili druge, teže duševne smetnje, poput psihopatije ili neuroze. Analizom slučajeva nekih zatvorenika kojima je izrečena kazna dugotrajnog zatvora, mogu se uočiti neki od poremećaja u ponašanju ili čak duševne bolesti koje su utjecale na počinjenje kaznenog djela, ali i na njihovo asocijalno ili ekscesno ponašanje općenito pa tako i tijekom izdržavanja zatvorske kazne.

3.2. Poremećaji ličnosti

Mnogo je faktora koji utječu na razvoj kriminalnog i asocijalnog ponašanja koje ga dovodi u sukob s društvenim normama. Poremećaji ličnosti su jedan od faktora koji utječe na takve oblike ponašanja, a u ovom dijelu rada analizirani su određeni poremećaji ličnosti, njihova obilježja i načini na koji se manifestiraju kod osoba kao uvod u kasniju analizu slučaja iz prakse.

Gotovo svaka osoba koja ulazi u zatvorski sustav kao počinitelj nekog teškog kaznenog djela zbog kojega mu je izrečena kazna dugotrajnog zatvora prolazi postupak u Odjelu za dijagnostiku gdje penološki psiholozi psihometrijskim i drugim metodama procjenjuju postojanje nekog od oblika poremećaja ličnosti ili neke druge psihičke bolesti. Postoje mnoge definicije poremećaja ličnosti, a u ovom radu prihvaćena je definicija koja navodi da je riječ o heterogenoj skupini poremećaja, koji se smatraju trajnim, nefleksibilnim obrascima doživljavanja i ponašanja, devijantnim u odnosu na kulturalna očekivanja, te izvorom stresa i

[40] Sačić Petra, Psihijatrijska vještačenja u kaznenom postupku. Zagreb, Pravnik, str. 59-73, (2009.), str. 67.

poremećenog funkcioniranja[41]. Ova definicija je prilično široka te svatko od nas može promatranjem svojih prijatelja, kolega ili članova obitelji primijetiti određene obrasce ponašanja koji bi se mogli svrstati u poremećaje ličnosti. Ipak, autori navode da se pravi poremećaji ličnosti očituju u ekstremnim oblicima ponašanja, dakle nije riječ o nečemu što je teško primjetno, nego je riječ o ponašanju koje daleko odudara od poželjnih i društveno očekivanih normi ponašanja. Nadalje, isti autori su te poremećaje podijelili u tri skupine:

1. paranoidni, shizoidni i shizotipni poremećaji;

2. antisocijalni, granični, histrionski i narcisoidni;

3. izbjegavajući, ovisnički i opsesivno-kompulzivni poremećaji ličnosti[42].

Vezano za ovu problematiku, autori su se fokusirali na one poremećaje koji bi se mogli pripisati populaciji zatvorenika s dugogodišnjim zatvorskim kaznama za nasilna kaznena djela. Bitno je napomenuti da osobe koje boluju od ovakvih poremećaja ne moraju nužno počiniti ubojstvo, ne moraju čak ni počiniti bilo kakvo kazneno djelo, a često se radi o osobama koje relativno normalno funkcioniraju u društvu bez kršenja zakona, iako se zbog poremećaja ističu u svojoj okolini. Osim narcisoidne ličnosti koja je u nekim situacijama sklona nasilju[43], paranoidna ličnost se, u pravilu, u praksi prikazuje kao sumnjičava prema ljudima te je često srdita i neprijateljski nastrojena. Gaji duboko nepovjerenje prema drugim ljudima i konstantno smatra, ali i očekuje da se drugi ljudi prema njoj loše ponašaju i iskorištavaju je. Često je povučena u sebe te zbog tog nepovjerenja kod drugih ljudi traži znakove koji upućuju na to da će biti iskorištena ili prevarena. Obilježja tih osoba su nepovjerenje, ljubomora i neprihvaćanje odgovornosti za svoje greške. Stalno traže dokaze o lojalnosti ili nelojalnosti drugih osoba i provjeravaju može li im se vjerovati. Iz bilo kakvog, čak i naoko beznačajnog događaja, traže skrivene poruke iako one ne postoje te su skloni oko takvih događaja stvoriti teorije zavjere koje imaju za cilj pronaći motiv ili namjeru da se takvoj osobi naudi[44]. Uvidom u ovaj opis osobina i simptoma paranoidne osobe može se lako zaključiti da bi osoba koja u svojoj dijagnozi ima ovaj poremećaj itekako predstavljala opasnost po druge zatvorenike, a osobito za službenike pravosudne policije kojima je u opisu posla da se u određenim situacijama postave

[41] Davison, C, Gerald, Neale, M, John, Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja. New York: John Wiley & Sons, Inc, (2002.), str 145.
[42] Ibidem str. 146.
[43] Žarković Palijan, Tija, Varda, Robert, Kovač, Marina, Akik, Svijetlana,Narcissistic Personality Disorder in Forensic Psychiatry. Zagreb: Acta Clinica Croatia, str. 26-27, (2013.), str. 26.
[44] Ibidem.

autoritativno prema zatvorenicima, poglavito u situacijama kada uspostavljaju red i sigurnost u penalnoj ustanovi.

U stvarnosti, profil takve osobe u statusu zatvorenika upućuje na vjerojatni indikator da osoba nije u intimnoj vezi jer bi je teže mogla održavati upravo zbog izostanka povjerenja. To bi za takvu osobu značilo da u zatvorskom sustavu ne bi imala redovite posjete niti druge interakcije s vanjskim svijetom, što bi vjerojatno dodatno potenciralo njenu osamljenost, zatvorenost i nepovjerenje prema drugima, pogotovo zatvorskom osoblju. Takva bi osoba od strane policije vjerojatno bila evidentirana kao počinitelj u događajima potpuno neisprovociranog nasilja prema drugim osobama, recimo u prometu ili u ugostiteljskim objektima, što bi za zatvorsko osoblje bio iznimno važan podatak budući da je osoba u zatvorskom sustavu češće izložena provokaciji i frustraciji od osobe na slobodi. U privatnom životu bi osoba bila povučena, ali bi je obilježavali događaji poput gore navedenih te bi je okolina najčešće izbjegavala, što bi kod nje dodatno poticalo neprijateljski stav ili paranoju. Uzroke takvog ponašanja moglo bi se tražiti i u obitelji takve osobe, budući da su odnosi u obitelji temeljna kriminološka varijabla koja ima najveće prediktivno značenje za predviđanje poremećaja u ponašanju i sklonosti kriminalitetu. Mejovšek također navodi da se kao poseban uzrok pojavljuje alkoholizam među članovima obitelji (pogotovo oca) kao sociopatološka pojava koja najviše narušava odnose unutar obitelji[45]. U duhu te tvrdnje, kod profiliranja bi trebalo prikupiti i podatke o psihopatološkom statusu članova obitelji potencijalnog počinitelja. Što se tiče shizoidne ličnosti, sa stajališta ovoga rada ona je manje značajna od paranoidnog tipa ličnosti, osobito zbog činjenice da takva osoba niti teži socijalnim kontaktima, niti u njima uživa[46]. Zbog ovih osobina ona bi se teško mogla uklopiti u zatvorski sustav jer je u takvom okruženju i klimi ograničena privatnost i prostor te bi tom tipu ličnosti situacija bila dodatno otežana s obzirom da su opisane osobe po prirodi usamljenici koji slijede svoje interese bez ikakvog osjećaja za druge.

To se odnosi i na shizotipnu ličnost koja je po svojim osobinama slična shizofrenoj ličnosti, a oba tipa ličnosti se teško uklapaju u zatvorsku okolinu. Iako ovi poremećaji ličnosti (paranoidni, shizofreni i shizotipni) uvelike utječu na normalan život ovih osoba, niti jedan od njih osobu ne čini tzv. rođenim zločincem, što znači da svaka osoba koja boluje od ovih poremećaja neće

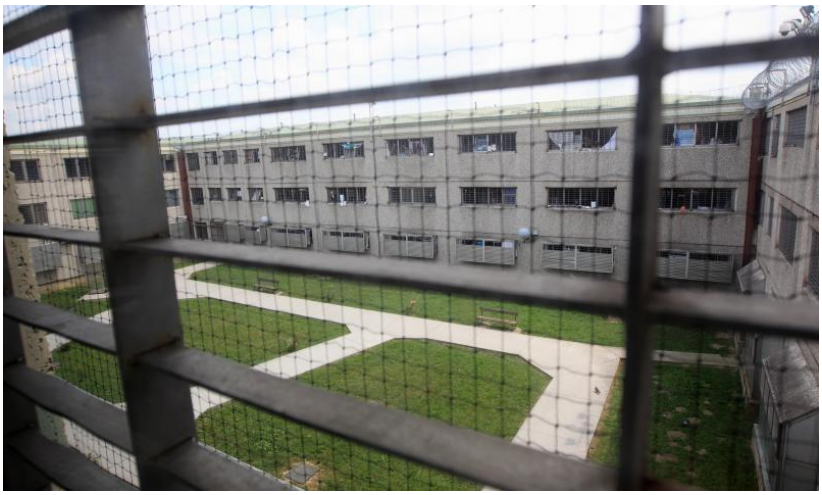
[45] Mejovšek, Milko, Povezanost nekih poremećaja ličnosti i ponašanja maloljetnih delinkvenata kojima je izrečena sankcija dom za preodgoj i nekih obilježja socijalne patologije njihovih obitelji, Zagreb, Fakultet za defektologiju sveučilišta u Zagrebu, str. 35-41, (1994.), str. 36.

[46] Davison, C, Gerald, Neale, M, John, Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja. New York: John Wiley & Sons, Inc, (2002.), str 147.

počiniti zločin. Ipak, riječ je o faktorima koji ovu kategoriju ljudi potiče da puno češće i puno lakše pribjegavaju nasilju kao rješenju za njihove probleme i frustracije, što ih često dovodi u situaciju da počine izrazito okrutne i nasilne zločine poput ubojstva. Ove značajke ličnosti čine ih izrazito opasnima u okolini poput zatvora te ih se mora stalno nadzirati u interakciji s drugim zatvorenicima ili u interakciji sa zatvorskim osobljem.

IV. SPECIFIČNOSTI ZATVORSKOG SUSTAVA I IZRADA PROFILA ZATVORENIKA

U prethodnom dijelu rada obrađeno je kriminalističko profiliranje kao istražna tehnika koja ima za cilj, na temelju obavijesti prikupljenih tijekom kriminalističkog istraživanja, tragova pronađenih na mjestu događaja i svih drugih informacija koje se odnose na počinjeno kazneno djelo izraditi profil mogućeg počinitelja, odnosno predvidjeti osobine njegove ličnosti i tipične obrasce ponašanja koji bi olakšali njegovo identificiranje. Riječ je o tehnici koju najčešće koriste tijela koja se bave istraživanjem kaznenih djela, poglavito policija. Međutim zatvorski sustav je specifična okolina u kojoj su službenici pravosudne policije i zatvorsko osoblje odgovorni za život i psihofizički integritet već identificiranog i presuđenog počinitelja za određeno kazneno djelo. Tako je isključena potreba da se on istražuje i identificira ili da se prikupljaju informacije o samom kaznenom djelu. Međutim, u zatvorskom sustavu pojavljuje se druga, značajnija potreba. Riječ je o potrebi da se specifičnom profilu osoba, odnosno osobama koje se nalaze na izdržavanju zatvorskih kazni osigura normalno izdržavanje takve kazne. U modernim, demokratskim državama svrha kažnjavanja ogleda se u tri glavna cilja, a to su zaštita društva od delinkvenata, njihova rehabilitacija i prevencija kriminalnog ponašanja[47].

Slika 2. Pogled na dvorište Zatvora Zagreb[48]

[47] Butorac, Ksenija, Damjanović, Ivan, Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol 13, br. 2, str. 657-684, (2006.), str. 663.
[48] Preuzeto sa https://www.telegram.hr/price/naletjeli-smo-na-dnevnik-kriminalca-koji-je-bio-u-vecini-hrvatskih-zatvora-evo-sto-je-tamo-naucio/ dana 12.01.2019. godine.

Pored toga, važno je i da se osigura normalna i sigurna okolina za zatvorenike i zatvorsko osoblje tijekom zajedničkog života i svakodnevnih interakcija u zatvoru. Specifičnost zatvorskog sustava ogleda se i u tome da zatvorenici koji izdržavaju kaznu dugotrajnog zatvora, iako čine samo oko 3% zatvorske populacije[49], predstavljaju najrizičniju skupinu zatvorenika jer je najčešće riječ o osobama koje su počinile kaznena djela protiv života i tijela, a u pravilu kvalificirani oblik kaznenog djela ubojstva. Osim činjenice da su počinili izrazito nasilan delikt, takve osobe često karakteriziraju poremećaji u ponašanju i/ili neki drugi psihički poremećaji zbog čega predstavljaju sigurnosni rizik po sebe, zatvorsko osoblje ili druge zatvorenike. Iako provedena istraživanja u svijetu vezano za nasilje u zatvorima nisu utvrdila postojanje značajne povezanosti između dugotrajnih zatvorskih kazni izrečenih zbog nasilnih kaznenih djela poput ubojstava i agresivnosti tog tipa zatvorenika u zatvorima[50], ova kategorija zatvorenika zaslužuje veću pozornost zatvorskog osoblja prilikom postupanja. Neka od znanstvenih istraživanja idu u prilog ovoj tezi budući da je njima utvrđena povezanost između duljine zatvorske kazne i recidivizma[51], što upućuje na zaključak da su takve osobe sklone ne samo kaznenim djelima, nego i disciplinskim prijestupima tijekom izdržavanja zatvorskih kazni. Zbog toga se javlja potreba da se stvori pravni i operativni okvir po kojemu je moguće profiliranjem ovakvih tipova zatvorenika stvoriti izvjesni temelj za sigurnosnu procjenu zatvorenika, odnosno sveukupnu procjenu rizika kako bi se prema zatvoreniku mogao zakonski i bez diskriminacije primijeniti određeni tip mjera kojima bi se osigurala sigurnost osoba u interakciji s ovom kategorijom zatvorenika. Ovo u praksi nije nimalo jednostavno pa je donesen određeni zakonodavni okvir koji bi omogućio takav oblik postupanja. S tim ciljem donesen je Zakon o izvršavanju kazne zatvora[52] (u daljnjem tekstu ZIKZ) kao temeljni pravni okvir kojim se regulira izdržavanje kazne zatvora. Osim pravnog, ovaj propis je definirao i institucionalni okvir, odnosno tijela i institucije koje se osnivaju s ciljem omogućavanja humanog, dostojanstvenog, zakonitog i rehabilitirajućeg izdržavanja zatvorske kazne. U predmetnom Zakonu, u članku 11. eksplicitno je iskazana potreba za profiliranjem zatvorenika i odvajanjem skupina zatvorenika radi sprječavanja međusobnoga lošeg utjecaja razvrstavanjem u kaznionice ili zatvore prema kriminološkim i drugim obilježjima te posebnim potrebama programa izvršavanja kazne

[49] Ibidem, str. 671.

[50] Kovčo Vukadin, Irma, Mihoci, Miroslav, Nasilje u penalnim ustanovama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, str. 333-367, (2010.), str. 344-345.

[51] Gendreau, Paul, Goggin, Claire, Cullen, Francis,The effects of prison sentences on recidivism, Ottawa: Solicitor General Canada, (1999.), str. 37.

[52] Zakon o izvršavanju kazne zatvora, Narodne novine brojevi:128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13.

zatvora (izrečene mjere sigurnosti, strukovno osposobljavanje i izobrazba, opće zdravstveno stanje i liječenje, duljina kazne i drugo). Najznačajnija odredba ovoga članka jest odvajanje zatvorenika od osoba u istražnom zatvoru, odvajanje recidivista od primarnih delinkvenata i prijestupnika. Također je propisano odvajanje maloljetnih od punoljetnih zatvorenika te razdvajanje žena i muškaraca koji izdržavaju kazne zatvora.

Kako je u ovom poglavlju već rečeno, osim pravnog okvira kojim se regulira klasifikacija zatvorenika, radi sigurnih uvjeta ZIKZ je definirao i institucijski okvir u kojemu se izvršava kazna zatvora. Pored činjenice da su za izdržavanje kazne predviđeni zatvori i kaznionice, unutarnjim uređenjem tih ustanova predviđeno je postojanje odjela osiguranja, tretmanskog i upravnog odjela[53]. Po prijamu zatvorenika u zatvor ili kaznionicu, istoga se upoznaje s pravima i obvezama koje će morati poštovati prilikom svojeg boravka u tim ustanovama. ZIKZ predviđa postupak prilikom prijama zatvorenika u zatvor ili kaznionicu. Osim utvrđivanja identiteta i uzimanja otisaka prstiju, predviđeno je i obavljanje zdravstvenog pregleda s ciljem utvrđivanja općeg psihofizičkog stanja. Prilikom prijama izrađuje se i određena dokumentacija poput prijamnog zapisnika[54]. Tu se već bilježe prve informacije o psihičkom stanju zatvorenika i njegovom ponašanju. Posebno je značajno da se za svakog zatvorenika koji je upućen na izdržavanje kazne zatvora sastavlja poseban dokument pod nazivom *pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora*[55]. Riječ je o najvažnijem dokumentu koji prati određenog zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora, a o njemu uvelike ovise način i uvjeti pod kojima će određeni zatvorenik izdržavati zatvorsku kaznu.

4.1. Nasilje u zatvorskim ustanovama

U prethodnom poglavlju naglašena je specifičnost zatvorskog okruženja u kojemu se zbog posebnih uvjeta testira ličnost zatvorenika, ali i samog zatvorskog osoblja. U današnjem modernom društvu život na slobodi je ispunjen svakodnevnim prikazima nasilja na televiziji ili u nekim drugim medijima, a ponekad smo ga u situaciji i osobno iskusiti. Takva iskustva nikome nisu ugodna, ali se ne mogu usporediti s izazovima s kojima se suočavaju osobe koje dolaze na izdržavanje zatvorske kazne, osobito ako je riječ o osobi koja je prvi put u takvoj

[53] Članak 23. Zakona o izvršavanju kazne zatvora.
[54] Članak 64. Zakona o izvršavanju kazne zatvora.
[55] Članak 69. Zakona o izvršavanju kazne zatvora.

situaciji. Okolina koja obiluje stresom i koja je itekako pogodna za nasilne ispade i konstantnu frustraciju pogodna je za nastanak agresije u interakciji zatvorenika s osobljem ili samih zatvorenika međusobno. Ipak, mjere koje država mora poduzeti moraju biti usmjerene ka osiguranju sigurne, mirne i poticajne okoline u kojoj će pojedinac koji izdržava kaznu zatvora moći provesti u potpunosti proces rehabilitacije i povratka u društvo bez negativnih utjecaja povezanih s izdržavanjem kazne koji bi mogli pridonijeti ponovnom činjenju kaznenih djela i kriminalnom povratu.

Zatvorski sustav je specifičan sustav u pogledu nasilja budući da su zatvorenici izdvojena i od ostatka društva izolirana skupina ljudi u kojoj je nasilje zastupljenije i prihvaćenije nego u drugim područjima života. Već se samim ulaskom osobe u zatvorski sustav, uvidom u njenu presudu, odnosno kazneno djelo za koje je osuđena može donijeti inicijalna prosudba o tome je li ta osoba sklonija nasilju ili ne. Istraživanja pokazuju da je struktura zatvorenika u hrvatskom zatvorskom sustavu sastavljena od zatvorenika koji su većinom osuđeni za imovinska kaznena djela (oko 35%), dok oni koji su osuđeni za kaznena djela protiv života i tijela predstavljaju oko 17% zatvorske populacije[56]. Taj odnos u zatvorskoj populaciji može biti varljiv i uputiti na pogrešan zaključak da je riječ o većinom nenasilnim zatvorenicima koji su počinili imovinska kaznena djela. Ipak, valja naglasiti da se pod imovinskim kaznenim djelima smatraju i kaznena djela razbojništva, razbojničke krađe i kaznena djela teških krađa na naročito drzak način u čijem je načinu izvršenja sadržano i nasilje, odnosno prisila. Nasilje u zatvorima je najčešće motivirano nekim čimbenicima vezanim upravo za okolinu u kojoj se osobe nalaze. Osnovni uzroci nasilja koji se često spominju u literaturi su stres, način izdržavanja kazne zatvora i prenapučenost u zatvorskim sustavima, što će se, također, analizirati u ovome radu. Što se tiče stresa kao uzroka nasilničkog ponašanja u zatvorskom sustavu, često je prepoznat kao jedan od najznačajnijih uzroka nasilja. Iznimno je bitno pojavu stresa prepoznati u najranijoj fazi i to kod zatvorskog osoblja i zatvorenika[57] jer u protivnom postoji opasnost od eskalacije. Autori spominju sljedeće izvore stresa i njegove nepovoljne učinke u zatvoru:

1. gubitak slobode – temeljna deprivacija zatvorenika,

2. nedostatak obitelji, prijatelja,

[56] Kovčo Vukadin, Irma, Mihoci, Miroslav, Nasilje u penalnim ustanovama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, str. 333-367, (2010.), str. 345.
[57] Cooke, Jennifer, Psychology in Prisons. London; New York: Routledge, (1993.).

3. nedostatak slobode,

4. nedostatak posebnih stvari ili aktivnosti,

5. sukobi s drugim zatvorenicima,

6. dosada,

7. žaljenje ili uznemiravajuće misli iz prošlosti,

8. nedostatak pomoći ili podrške od strane zatvorskih službenika,

9. nedostatak željenih programa ili opreme,

10. neadekvatnost smještaja,

11. zabrinutost za osobnu sigurnost,

12. nezadovoljavajuća zdravstvena njega[58].

Svi gore opisani stresori mogu biti okidač za nasilje prema drugim zatvorenicima, zatvorskom osoblju, ali i za autodestruktivno ponašanje zatvorenika. Na problem stresa može se nadovezati i problem prenapučenosti zatvorske ustanove koja je donedavno predstavljala značajan problem i u hrvatskom zatvorskom sustavu. Prenapučenost zatvora otežava, a ponekad i onemogućuje uspješno provođenje tretmanskog programa, onemogućuje resocijalizaciju, kvalitetnu zdravstvenu skrb, pogoršava kvalitetu prehrane, higijenskih uvjeta i narušava privatnost zatvorenika, zbog čega često može doći do nasilja između zatvorenika te između zatvorenika i službenika pravosudne policije[59] koji su također izloženi prenaprezanju prilikom osiguranja većeg broja zatvorenika nego što je to predviđeno. Kad je riječ o načinu izvršenja kazne zatvora, potrebno je prihvatiti moderne trendove u politici kažnjavanja, a to je težnja da se osoba koja je izdržavala zatvorsku kaznu resocijalizira i rehabilitira te da se osposobi za normalan život na slobodi i u društvu. To se ne može postići tradicionalnim ciljevima zbog kojih su se izricale zatvorske kazne, a koji su bili retributivni (osveta države ili društva za počinjenu povredu zakona). U suvremenim penalnim politikama sljedeća načela prilikom izdržavanja zatvorske kazne se smatraju imperativom:

[58] Butorac Ksenija, Krizne intervencije u penalnim ustanovama: Penalni stres i adaptacija na penalne uvjete. Nastavni materijal na Stručnom studiju kriminalistike, Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ministarstvo unutarnjih poslova, 2013.
[59] Puškarić, Klara, Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava RH, Amalgam - časopis studenata sociologije, str. 41-52, (2011.), str. 47.

1. opća i najvažnija funkcija zatvorske kazne mora biti preobrazba ponašanja pojedinca;
2. zatvorenici moraju biti razdvojeni, odnosno razvrstani ovisno o težini njihova čina, njihovoj dobi, sposobnostima, preodgojnim metodama koje se prema njima namjeravaju primijeniti te fazama njihove preobrazbe;
3. izdržavanje kazne se mora modificirati i prilagođavati ovisno o individualnosti osuđenika, rezultatima koji se postižu, napretku ili pogoršanju;
4. rad mora biti jedan od bitnih dijelova preobrazbe i progresivne socijalizacije zatvorenika. Rad mora omogućiti da se neki zanat nauči ili da se obavlja, te da zatvoreniku i njegovoj obitelji pruži izvor prihoda;
5. zadaća države je da odgaja zatvorenika kao neophodnu mjeru predostrožnosti u interesu društva;
6. zatvorski sustav mora biti pod nadzorom, a funkcije mora obavljati specijalizirano osoblje koje posjeduje moralne i stručne sposobnosti da se brine o ispravnom rehabilitiranju pojedinca;
7. boravak u zatvoru moraju slijediti mjere nadzora i skrbi sve do konačne readaptacije bivšeg zatvorenika pa i nakon izdržane kazne[60].

U prethodnom dijelu rada navedeni su neki od uzroka nasilja u zatvorima, a razlozi i ciljevi nasilja u zatvorima su najčešće zadovoljenje potreba i želja zatvorenika za:

1. materijalnom dobiti,

2. moć nad drugima,

3. statusom među ostalim zatvorenicima,

4. uzbuđenjem,

5. izbjegavanjem da i sami postanu žrtve (viktimizacija),

6. odvlačenjem pozornosti s drugih problema,

7. oslobađanjem od frustracije i negativnih osjećaja prema drugima,

[60] Foucault, M, Nadzor i kazna: Rađanje zatvora, Zagreb: Informator, (1975.), str. 300.

8. podržavanjem zatvoreničke supkulture.[61]

Uz ove ciljeve Svržnjak, također, navodi da se pojavljuje i određeni tip žrtve u slučajevima nasilja u zatvoru, a najčešće su to seksualni prijestupnici (silovatelji, pedofili), informatori, doušnici, nesposobni, nesigurni, nepopularni, izolirani, lakovjerni, psihički labilni, medijski eksponirane osobe koje su mediji okarakterizirali izopačenima, provocirajućima, omraženima i nepoželjnima, novodošli zatvorenici, maloljetnici.

U skladu s navedenim načelima, današnji trendovi teže tomu da se izvršavanje kazne zatvora i programi tretmana zatvorenika maksimalno prilagode svakom zatvoreniku kako bi se osigurala njihova rehabilitacija. U tom pogledu hrvatski zatvorski sustav slijedi ova nastojanja na način da se zatvorska kazna maksimalno individualizira i tako prilagodi svakom pojedincu. Zato se izrađuje pojedinačni program za izvršavanje kazne zatvora za svakog zatvorenika već po prijamu zatvorenika na Odjel za dijagnostiku smještenog u Zatvoru u Zagrebu. Na taj način se različitim aktivnostima i programima pokušava ostvariti resocijalizacija zatvorenika, a sam postupak detaljnije će se analizirati u narednom poglavlju rada.

4.2. Odjel za dijagnostiku i pojedinačni program izvršenja kazne zatvora

Odjel za dijagnostiku kao ustrojstvena jedinica i pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora najvažniji su za postupak profiliranja počinitelja teških kaznenih djela koji se nalaze na izvršavanju duljih ili dugotrajnih kazni zatvora. Upućivanje na izdržavanje kazne zatvora u nadležnosti je suca izvršenja nadležnog Županijskog suda. Osobu osuđenu na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci, ili kojoj preostali dio kazne iznosi do šest mjeseci, sudac izvršenja rješenjem će uputiti na izdržavanje kazne zatvora u zatvor najbliži mjestu prebivališta[62]. Uvidom u ovu odredbu vidljivo je da se ona odnosi na izdržavanje kazne zatvora za blaže delikte ili u slučajevima kada je zatvoreniku prije otpusta preostalo još šest mjeseci zatvora. Obično je riječ o zatvorenicima koji do tog trenutka nisu imali nikakve stegovne mjere ili probleme u ponašanju tijekom dotadašnjeg izdržavanja kazne. Međutim, osobu osuđenu na kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci, sudac izvršenja rješenjem će uputiti u Centar

[61] Svržnjak, Branko, Posebne dužnosti i ovlasti službenika pravosudne policije: Sprječavanje nasilničkog ponašanja zatvorenika. Nastavni materijal na tečaju za pravosudnu policiju, Uprava za zatvorski sustav, Ministarstvo pravosuđa, (2011.), str. 33.

[62] Izvršavanje kazne zatvora, dostupno na https://gov.hr/moja-uprava/pravna-drzava-i-sigurnost/pravna-zastita/izvrsavanje-kazne-zatvora/1711, (12.12.2018.).

za dijagnostiku u Zagrebu gdje se obavlja multidisciplinarna procjena koja obuhvaća medicinsku, socijalnu, psihološku, pedagošku i kriminološku obradu zatvorenika[63]. To se odnosi na sve zatvorenike koji ulaze u zatvorski sustav radi izvršavanja kazne zatvora duže od šest mjeseci. Zakonodavac je na ovaj način htio postići da se u početnoj fazi ulaska osobe u zatvorski sustav procijeni njeno stanje i da se iznađu najbolji modaliteti kojima će se osigurati što povoljnije i kvalitetnije izdržavanje zatvorske kazne s ciljem što uspješnije rehabilitacije zatvorenika. U Centru za dijagnostiku u Zagrebu zatvorenici borave prosječno četiri tjedna te se na temelju obavljenih poslova obavlja klasifikacija zatvorenika, donosi prijedlog pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora i predlaže kazneno tijelo u kojem će zatvorenik izdržavati kaznu zatvora. Ovaj program je značajan jer se njime izdržavanje kazne individualizira s ciljem da se tretmanskim programima omogući rehabilitacija i smanjenje recidivizma zatvorenika[64]. Iako su u nekim ranijim istraživanjima navedene tvrdnje da se recidivizam ne može smanjiti tretmanskim programima, novija istraživanja pokazuju da kvalitetni, individualni tretmanski programi recidivizam mogu smanjiti u rasponu od 5 do 10 %[65], čime su odbačena ranija stajališta o neučinkovitosti tretmanskih programa u zatvorima.

Odluku o kaznenom tijelu (zatvoreni, poluotvoreni ili otvoreni uvjeti) u kojem će zatvorenik nastaviti izdržavati kaznu zatvora donosi Središnji ured Uprave za zatvorski sustav i probaciju[66]. Treba napomenuti da se ovaj postupak provodi svaki put kada osoba počinje izvršavati kaznu zatvora, bez obzira je li riječ o recidivistu ili osobi koja po prvi put dolazi na izvršavanje kazne zatvora. Centar za dijagnostiku u Zagrebu predstavlja samostalno ustrojbeno tijelo Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa kamo se upućuju svi kojima je izrečena kazna zatvora dulja od 6 mjeseci te se između ostalog obavlja cjelovita, interdisciplinarna i timska dijagnostika trenutnog stanja zatvorenika i utvrđivanje osobina i uvjeta koji su u neposrednoj ili posrednoj vezi s kaznenim djelom ili kriminalnim ponašanjem[67]. Osnovni cilj ovoga promatranja je izrada pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Programom se želi procijeniti rizičnost zatvorenika po samog sebe i okolinu, o čemu ovisi

[63] Ibidem
[64] Šarić, Jandre, Individualizacija kažnjavanja u fazi izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol 13, (2006.), str. 870.
[65] McGuire, J, What works in reducing criminality, Paper presented at the Conference Reducing Criminality: Partnerships and best Practice convened by the Australian Institute of Criminology, held in Perth, 2000.
[66] Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu. Preuzeto dostupno na: https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Registri%20i%20baze%20podataka/Izvjesce%20o%20. str. 8. (12.12.2018.).
[67] Lotar, Rihtarić, M., Vrselja, I., Badurina-Sertić, Đ, Individualni čimbenici zatvorenika: što doprinosi penalnom recidivizmu?, Zagreb, Ljetopis socijalnog rada, str. 539-563, (2017.), str. 545.

upućivanje u različite kaznionice prema stupnju sigurnosti (zatvorena, poluotvorena, otvorena), radnu sposobnost, radne navike, vrstu poslova i uvjete rada na koje se zatvorenik može rasporediti uz njegovu privolu, a u skladu sa svojim zdravstvenim sposobnostima, stečenim znanjima i mogućnostima kaznionice odnosno zatvora, obrazovnu razinu, potrebu za obrazovanjem ili stručnim osposobljavanjem, zdravstveno stanje, potrebu za liječenjem, uključivanje u posebne programe (ovisnost o drogama, alkoholu, PTSP), po odluci suda ili procjeni stručnog tima, potrebu za specifičnom psihološkom, psihijatrijskom, socijalnom ili pravnom pomoći, prijedlog posebnih oblika pojedinačnog ili skupnog rada posebnih kategorija zatvorenika, sadržaje i oblike korištenja slobodnog vremena (kulturne i sportske aktivnosti), dodir s vanjskim svijetom (dopisivanje, telefoniranje, posjeti obitelji i drugih osoba), program pripreme za otpust na slobodu i pomoć nakon otpusta[68].

Sa stajališta teme ovoga rada, riječ je o najznačajnijem dokumentu koji se izrađuje prilikom prijama zatvorenika u zatvor jer je temeljni cilj tog programa procijeniti stupanj rizičnosti zatvorenika o čemu ovisi izbor kaznionice ili zatvora u kojemu će isti izdržavati svoju kaznu. Ipak treba napomenuti da će za počinitelje kaznenih djela, posebno onih najtežih za koje je izrečena kazna dugotrajnog zatvora, uvijek postojati preporuka za određivanje strožijih sigurnosnih uvjeta pod kojima će izdržavati kaznu. Razlog tome je vrsta i priroda kaznenih djela koje su počinili, odnosno prisutnost nasilja prilikom počinjenja takvih kaznenih djela. U izradi programa sudjeluje niz stručnjaka različitih specijalnosti - psihologa, psihijatara, sociologa, pedagoga, penologa i liječnika opće prakse. Također treba napomenuti da je navedeni program podložan promjenama i prilagodbama sukladno ponašanju zatvorenika tijekom izvršavanja njegove kazne. Uz tu mogućnost, postoji i mogućnost izmjene programa od strane upravitelja svaka tri mjeseca budući da je isti u obvezi razmatrati svaki pojedinačni prijedlog svaka tri mjeseca. Prilikom tog razmatranja ravnatelj se rukovodi izvješćima tima koji prati određenog zatvorenika. Za zatvorenike je riječ o važnoj činjenici jer uspješno proveden program nudi mogućnost pogodnosti koje zatvorenik može ostvariti prilikom izdržavanja kazne. Jedna od pogodnosti koja se nudi zatvorenicima koji uspješno provode program izvršavanja kazne zatvora je pogodnost izlaska iz zatvora na određeni vremenski period[69]. S obzirom da je zatvorenik koji ima ovu pogodnost i dalje službeno na izdržavanju kazne, postavlja se pitanje nadzora ove pogodnosti. U cilju što kvalitetnijeg nadzora zatvorenika koji

[68] Butorac, Ksenija, Damjanović, Ivan, Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, str. 657-684, (2006.), str. 666.
[69] Članak 130. stavak 3. točka 6. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, Narodne novine brojevi: 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13.

imaju pravo na ovu pogodnost, Ministarstvo pravosuđa je s Ministarstvom unutarnjih poslova potpisalo Protokol o suradnji između Ministarstva pravosuđa, Uprave za zatvorski sustav i Ministarstva unutarnjih poslova, Ravnateljstva policije[70]. Navedeni Protokol se odnosi na nadzor zatvorenika dok se nalaze na korištenju gore navedenih pogodnosti od strane policijskih službenika MUP-a. Poseban se postupak provodi za zatvorenike koji izdržavaju kaznu zatvora za kaznena djela iz domene Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, kada se za takve zatvorenike traži mišljenje Policijskog nacionalnog ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. Propisane su i zadaće sastavljanja sigurnosne procjene i mišljenja koju provodi nadležna policijska uprava u suradnji sa policijskom postajom na čijem području ima prebivalište osoba koja koristi pogodnost. Tom prilikom nadležna policijska uprava može obavljati prikupljanje svih obavijesti vezanih za:

1. sigurnosne podatke o zatvoreniku,

2. sigurnosne podatke o stanju i odnosima u obitelji zatvorenika,

3. sigurnosne podatke o okolini u kojoj se kreće zatvorenik,

4. sigurnosne podatke u svezi sa ukupnom sigurnosnom situacijom i utjecajem na sigurnosnu situaciju u slučaju korištenja takve pogodnosti.

Neodgovorno i nezakonito ponašanje te povreda odredbi o korištenju navedene pogodnosti može rezultirati njenim ukidanjem te u praksi provođenje kvalitetnog nadzora nad načinom korištenja pogodnosti ima dobar utjecaj na ponašanje zatvorenika kojima su one odobrene.

4.3. Uloga pravosudne policije u osiguranju i provedbi tretmanskog programa zatvorenika

U naprijed navedenom kontekstu očituje se važnost pravosudne policije kao osnovnog „alata“ u praćenju ponašanja zatvorenika. Službenici pravosudne policije su, po opisu svojeg posla, u stalnom kontaktu sa zatvorenicima. Unutar zatvora ili kaznionice ustrojeni su tretmanski, upravni i odjel osiguranja. Budući da su pravosudni policajci u stalnom 24-satnom kontaktu sa zatvorenicima, odjel osiguranja je jedini u poziciji neposrednog praćenja ponašanja

[70] 26. Protokol o suradnji između Ministarstva pravosuđa, Uprave za zatvorski sustav i Ministarstva unutarnjih poslova.

zatvorenika. Temeljni propis koji regulira rad ovih službenika je Pravilnik o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima[71]. Pravilnikom je definiran pravilan način obavljanja poslova u zatvorima i kaznionicama. Osim Pravilnika izrađen je i najnoviji dokument kojim se detaljno uređuje rad pravosudne policije, a riječ je o *Priručniku za polaznike temeljnog tečaja za pravosudnog policajca*[72]. U njemu se navodi da je zadaća službenika pravosudne policije dvojaka, ona je sigurnosne i tretmanske naravi. Priručnik jasno navodi da zadaća pravosudnog policajca ne bi trebala biti samo tradicionalna, a to je čuvanje zatvorenika i održavanje sigurnosti u kaznionici ili zatvoru, već pravosudni policajac ima i aktivnu ulogu u tretmanu svakog zatvorenika. Priručnik je podijeljen u četiri zasebna djela, a utemeljen je na cijelom nizu propisa kojima se regulira izdržavanje kazne zatvora, osiguranje kaznionica, kao i drugim propisima koji se odnose na predmetno područje. Dijelovi Priručnika podijeljeni su na sljedeća poglavlja: Postupanje i poslovi pravosudne policije, Komunikacija i ovladavanje agresijom, Metodika tjelesnog sprečavanja nasilničkog ponašanja te Naoružanje i vještine gađanja u pravosudnoj policiji. Prvi dio Priručnika koji se odnosi na reguliranje postupanja i poslove pravosudne policije relevantan je za temu ovoga rada, ponajprije jer regulira postupak samog prihvata zatvorenika. Nastavno, Priručnikom se reguliraju poslovi odjela osiguranja u sustavu izvršenja kazne zatvora te se reguliraju i detaljno propisuju načini postupanja kod rizičnih zatvorenika ili postupanja u rizičnim situacijama kada je sigurnost službenika pravosudne policije najugroženija, a to su pobune i sprovođenja zatvorenika. Također, označena su i mjesta na kojima najčešće dolazi do nasilja te su taksativno navedena s ciljem da službenici pravosudne policije obrate posebnu pozornost na rizična mjesta kako bi suzbili incidente. Mjesta koja su u priručniku proglašena kao najrizičnija su:

1. čekaonice,
2. prostori za zajednički boravak,
3. prostori za prijam zatvorenika,
4. hodnici,
5. stepeništa,
6. kupaonice,
7. praonice rublja,
8. prostorije u kojima se odvija nastava,

[71] Pravilnik o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima, Narodne novine broj Narodne novine“, broj 48/09
[72] Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu

9. sobe u kojima borave.

Iako je u radu već nekoliko puta naglašeno da se kriminalističko profiliranje uvelike razlikuje od profiliranja zatvorenika, vezano uz najrizičnije i najpogodnije lokacije u zatvoru za počinjenje raznih sigurnosnih prijestupa ili kaznenih djela, može se praktično primijeniti geografsko profiliranje. Geografsko profiliranje se smatra metodologijom istraživanja kojom se analizira prostorni slijed mjesta na kojima su počinjena kaznena djela kako bi se odredilo najvjerojatnije područje na kojemu počinitelj živi ili boravi, radi ili itinerar kojim se kreće[73]. Iako je zatvor prostorno relativno mala cjelina, na tom prostoru je moguće predvidjeti rizične zone na kojima se može očekivati neki oblik nasilja ili povreda sigurnosti i unutarnjeg reda zatvorske ustanove. Neki autori ga nazivaju aktivnim prostorom, područjem koje je počinitelju blisko i poznato i u kojemu se svakodnevno kreće. U tom prostoru počinitelj često bira svoju žrtvu[74]. U dijelu Priručnika koji se odnosi na strategiju protiv nasilničkog ponašanja u zatvoru, prepoznat je problem nasilništva u penalnim ustanovama te su nabrojane aktivnosti koje su službenici pravosudne policije obvezni poduzeti kako bi se nasilničko ponašanje zatvorenika spriječilo. Te se mjere sastoje od primjene sile ukoliko to situacija zahtjeva i ako se drugim sredstvima ne može spriječiti nasilničko ponašanje, odvajanjem nasilnika od žrtve primjenom posebnih mjera za održavanje reda i sigurnosti. O incidentima je potrebno podnijeti prijavu kako bi se pokrenuo stegovni postupak, a izvještava se nadređene kako bi se kroz hijerarhijski lanac obavijest o incidentu prenijela na sve razine. Također se izvještavaju i druge službe unutar zatvora radi prilagodbe pojedinačnog programa za zatvorenika. O svakom incidentu potrebno je utvrditi sve činjenice kako bi se počinitelje primjereno kaznilo. Osim obveza koje su pravosudni policajci dužni poduzeti, propisane su i mjere čijim bi se poduzimanjem trebalo spriječiti nasilje, a one se sastoje od sljedećeg:

1. po dolasku zatvorenika sve službenike upoznati s bitnim podacima o zatvoreniku (vrsta kaznenog djela, visina kazne, jesu li povratnici ili ne, kakvo je bilo njihovo ponašanje u drugim kaznenim tijelima, zdravstveno stanje, jesu li ovisnici, okruženje iz kojega dolaze, ponašanje na slobodi i sl.);

2. s obzirom na profil zatvorenika smjestiti ga u sobu tako da se u što većoj mogućoj mjeri spriječi mogućnost nasilništva;

[73] Van der Kemp, J.J., Van Koppen, P.J, Fine-tuning geographical profiling, American Journal of Criminal Justice, str. 347-364, (2007.), str. 350.
[74] Butorac, Ksenija. Geografija kriminaliteta-kriminološki i kriminalistički diskursi, Policija i sigurnost, broj 3, str. 363-379, (2011.), str. 370.

3. nad zatvorenicima koji su evidentirani kao nasilnici obavljati pojačani nadzor i što češće pretrage;

4. poticati zatvorenike na rad kako bi stjecali radne navike i zaradili novac za osnovne potrebe;

5. uključivati zatvorenike u likovne, informatičke, literarne i druge radionice kako bi razvijali pozitivne socijalne navike,

6. uključiti zatvorenike u posebne programe rada s ovisnicima, alkoholičarima, seksualnim prijestupnicima i sl.;

7. provoditi aktivnosti u terapijskim zajednicama u kojima zatvorenici pod stručnim vodstvom analiziraju probleme, donose rješenja koja su društveno poželjna i prihvatljiva;

8. sve aktivnosti zatvorenici provode pod stalnim nadzorom;

9. u ekstremnim slučajevima uz pomoć Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav premjestiti nasilnika u drugo kazneno tijelo;

10. svaki slučaj nasilništva analizirati u nazočnosti svih službi (odjela);

11. zajednički donositi odluke i rješenja;

12. koristiti pomoć odjela tretmana, odjela zdravstvene zaštite i drugih stručnjaka koji su dostupni, jer na taj način postiže se efikasnost i podjela odgovornosti prilikom odlučivanja.

U ovim mjerama i obvezama koje službenici pravosudne policije moraju konstantno provoditi u cilju sprečavanja nasilja u zatvorima, ogleda se i težnja za multidisciplinarnim pristupom u radu sa zatvorenicima s ciljem njihove uspješne rehabilitacije. Ova težnja se očituje u traženju da službenik pravosudne policije kontinuirano izvještava sve službe (posebno zdravstvenu i službu tretmana) o svim oblicima ponašanja, a posebice o promjenama u ponašanju svakog pojedinog zatvorenika. Jedna je od najvažnijih zadaća službenika odjela osiguranja njihova dužnost suradnje sa službenicima drugih ustrojstvenih jedinica u provođenju programa izvršavanja kazne zatvora. Ona se odnosi na sudjelovanje i praćenje pojedinačnog programa kao temeljnog dokumenta koji služi za kontinuiranu dinamičnu procjenu stanja i ponašanja zatvorenika na izdržavanju kazne. Navedeni Priručnik nije operativni ili pravni dokument, već obrazovni alat na temelju kojega će se obučavati svaki službenik pravosudne policije. Isto tako, Pravilnikom je propisano da je jedna od najvažnijih zadaća pravosudnog policajca angažiranog na unutarnjem osiguranju bilježiti zapažanja o ponašanju i radu zatvorenika koja su od značaja za provođenje programa izvršavanja kazne zatvora, održavanje

reda, stege i sigurnosti[75]. U ovoj odredbi se vidi važnost suradnje odjela osiguranja s tretmanskim odjelom u praćenju stanja zatvorenika. Naime, službenici tretmanskog odjela nisu u stalnom doticaju sa zatvorenicima te ne mogu pratiti njihovo stanje i ponašanje tijekom svakog dana za razliku od službenika pravosudne policije. Izrada pravovremenih i točnih bilješki o ponašanju i radu zatvorenika pridonosi aktualnom praćenju provođenja programa za svakog zatvorenika. Na temelju bilješki o ponašanju i možebitnim promjenama u ponašanju zatvorenika može se modificirati osnovni profil zatvorenika sastavljen prilikom njegovog prijama u zatvorski sustav. Kontinuirano bilježenje ponašanja i rada zatvorenika koji izdržavaju dugotrajnu kaznu zatvora može poslužiti kao solidna osnova za procjenu rizičnosti toga zatvorenika. Kod zatvorenika koji su počinili teška kaznena djela i izdržavaju dugogodišnje kazne zatvora podrazumijeva se da će i sigurnosni rizik biti veći te da će za njih vrijediti drukčiji režim osiguranja. U Pravilniku je navedeno da je službeniku pravosudne policije zabranjeno noću samom ulaziti u prostorije u kojima borave zatvorenici u zatvorenim uvjetima izvršavanja kazne zatvora ili ulaziti u prostoriju u kojoj se prema zatvoreniku izvršava posebna mjera održavanja reda i sigurnosti, ulaziti u prostoriju u kojoj se prema zatvorenicima izvršava stegovna mjera upućivanja u samicu. Ove odredbe reguliraju način postupanja i organizacijski aspekt kod rizičnih zatvorenika sklonih nasilju i napadu. Pravilnik je također propisao i uzimanje u obzir procjene rizičnosti zatvorenika prilikom njegovog sprovođenja drugim tijelima. Tada se poduzimaju posebne mjere prema zatvorenicima koji su označeni kao opasniji, a te mjere se najčešće odnose na vezanje ekstremiteta prilikom prijevoza, prevoženje posebnim vozilom ili korištenje većeg broja službenika pravosudne policije prilikom provođenja takve radnje.

Zakon o izvršavanju kazne zatvora predvidio je i provođenje posebnih mjera za održavanje reda i sigurnosti prema zatvoreniku koji svojim ponašanjem ugrožava red i sigurnost u zatvoru ili kaznionici. Riječ je o posebnim mjerama koje može izreći upravitelj zatvora ili osoba koju on za to ovlasti. Te mjere se najčešće primjenjuju prema skupini zatvorenika koji predstavljaju rizičnu skupinu zatvorenika ili zatvorenike od posebnog sigurnosnog rizika. Riječ je osobama koje su zbog svog neprilagođenog ponašanja prepoznate i evidentirane ili su svojim djelovanjem i utjecajem na ostale zatvorenike narušavali (ugrožavali) ili narušavaju (ugrožavaju) red i sigurnost te svojim ponašanjem ometaju normalno funkcioniranje i obavljanje redovitih dnevnih aktivnosti unutar kaznionice ili zatvora te takvim ponašanjem

[75] Pravilnik o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima, članak 15. stavak 1. točka 2.

dolazi do raznih incidentnih situacija koje se negativno odražavaju ili mogu imati utjecaja na ukupnu sigurnost kaznenog tijela, kao i samih zatvorenika i službenika[76]. Prema toj skupini zatvorenika najčešće se primjenjuju posebne mjere za održavanje reda i sigurnosti u kaznionici. Te mjere su pojačani nadzor, oduzimanje i privremeno zadržavanje stvari čije je držanje inače dopušteno, odvajanje od ostalih zatvorenika, smještaj u posebno osiguranu prostoriju bez opasnih stvari, smještaj na odjel pojačanog nadzora, vezanje ruku, a po potrebi i nogu lisicama ili remenjem te osamljenje[77]. U praksi se prema zatvorenicima koji remete red ili ugrožavaju sigurnost najčešće primjenjuje pojačani nadzor, koji je tijekom 2016. godine primijenjen u 1.070 slučajeva, odvajanje od ostalih zatvorenika u 282 slučaja, oduzimanje i privremeno zadržavanje stvari čije je držanje inače dopušteno u 224 slučaja, smještaj na odjel pojačanog nadzora u 96 slučajeva, vezanje ekstremiteta u 52 slučaja, smještaj u posebno osiguranu prostoriju u 40 slučajeva i osamljenje u 11 slučajeva[78]. Vidljivo je da se s većim zadiranjem u prava zatvorenika smanjuje i broj primjena ovih posebnih mjera, tako da je osamljenje ujedno i najmanje korištena mjera. Ipak, riječ je o alatima kojima službenici pravosudne policije održavaju red u zatvorima te se njihovom primjenom štiti sigurnost zatvorskog osoblja i samih zatvorenika od onih koji predstavljaju najveću opasnost po sigurnost.

Za zatvorenike koji su svrstani u rizičnu skupinu vodi se posebna evidencija (popis sigurnosno rizičnih i sigurnosno relevantnih zatvorenika), s označenim stupnjem opasnosti (rizik koji prijeti). Evidencije se moraju kontinuirano nadopunjavati važnim informacijama, a svi službenici pravosudne policije moraju biti u stanju prepoznati takve zatvorenike i prepoznati sve bitne okolnosti kao i načine postupanja. Poželjno je postojanje fotografija zatvorenika i njihovo ažuriranje ako zatvorenik mijenja svoj izgled. Nastavno, potrebno je koristiti i određene kriterije kojima se omogućava klasifikacija ovih zatvorenika po stupnju rizičnosti. Ti kriteriji u početnoj klasifikaciji i procjeni rizika ponajviše ovise o službenicima tretmana, odnosno Centru za dijagnostiku koji će prvi procijeniti stupanj rizika. U daljnjem tijeku izdržavanja kazne službenici pravosudne policije imaju središnju ulogu jer kontinuirano prate napredak zatvorenika ili izostanak napretka, a isto tako prate i njegovo ponašanje, interakciju sa zatvorskim osobljem ili drugim zatvorenicima. Neke od karakteristika koje određeni zatvorenici imaju su u Priručniku ocijenjene kao karakteristike rizičnog tipa zatvorenika te se službenike pravosudne policije upozorava da budu svjesni tih karakteristika, odnosno da na

[76] Priručnik za polaznike temeljnog tečaja, str. 51.
[77] Zakon o izvršenju kazne zatvora, Narodne novine brojevi: 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13
[78] Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, str. 95.

vrijeme primijete pojavu tih karakteristika kod određenih zatvorenika. Karakteristike rizičnog tipa zatvorenika su:

1. izrazita sklonost bijegu,
2. visina izrečene kazne zatvora ili zapriječena kazna zatvora za pritvorenike,
3. način izvršenja kaznenog djela,
4. sklonost nasilničkom ponašanju – prema sebi i drugima,
5. sposobnost manipulacije i dominacije nad drugima,
6. evidentirani pokušaji ili saznanja o pokušaju unosa nedozvoljenih stvari,
7. osobe uključene ili povezane s organiziranim kriminalom,
8. tjelesna i psihička pripremljenost,
9. stupanj razvijene intelektualne razine,
10. spremnost, odnosno sposobnost poznavanja i korištenja posebnih vještina,
11. pripadnost određenim supkulturama zatvoreničke populacije,
12. pripadnost ili identificiranje s radikalnim vjerskim pokretima,
13. učestalo pronalaženje nedopuštenih predmeta (mobilni uređaji, veće količine tableta, droge, improvizirano oružje).

Osim zatvorenika koji su zbog određenih čimbenika označeni kao rizični te se prema njima postupa opreznije, u praksi pravosudnih policajaca određene situacije, odnosno poslovi također su proglašeni rizičnijima, stoga se za te poslove moraju propisati mjere koje je potrebno poduzeti prije njihovog obavljanja. Te situacije spadaju u najteža kršenja sigurnosti u zatvorima te se službenici pravosudne policije posebno za njih pripremaju prolazeći posebnu obuku u taktikama i metodikama koje mogu primijeniti u tim situacijama, a za takve situacije opremljeni su i posebnom opremom. U praksi to su najčešće:

1. bijeg ili pokušaj bijega,
2. pobuna ili neposluh većih razmjera,
3. tjelesni sukobi između zatvorenika i ubojstva,
4. tjelesni napadi zatvorenika na osoblje,
5. prijetnje i zastrašivanje zatvorenika prema službenicima,
6. paleži i slične sabotaže,
7. sprječavanje ulaska a u prostorije od strane zatvorenika,
8. uzimanje talaca.

Veći dio ovih situacija nije čest u praksi službenika pravosudne policije, ali određene situacije poput prijetnji zatvorskom osoblju ili, čak, fizičkih napada ponekad se pojavljuju s lakšim ili težim posljedicama po osoblje te ih je potrebno u što većoj mjeri pokušati prevenirati poduzimanjem mjera predostrožnosti. Jedna od radnji koja se u praksi pravosudne policije smatra najrizičnijom je radnja sprovođenja. Riječ je o posebnoj radnji u praksi pravosudne policije u kojoj se zatvorenik izvodi iz kruga zatvora ili kaznionice i odvodi nekom drugom tijelu (sud, liječnički pregled, prostorije policije i sl.) koje nalaže njegovu prisutnost[79]. Radnja je rizična ponajviše zbog činjenice što službenici pravosudne policije napuštaju krug zatvorske ustanove i ne mogu računati na taktičke prednosti koje imaju u samom krugu zatvora, poput pomoći ostalih službenika pravosudne policije ili nekih arhitektonskih rješenja koje posjeduje zatvorska ustanova kao što su zatvorske ćelije, rešetke ili posebne prostorije prilagođene čuvanju osoba lišenih slobode. U takvim situacijama zatvorenici najčešće i pokušavaju bjegove te koriste prednosti koje imaju izvan zatvorskih prostora da pobjegnu ili napadnu službenike pravosudne policije. To je prepoznato i u zatvorskom sustavu kao nepovoljna i rizična situacija zbog čega je u Priručniku detaljno propisan način postupanja kod sprovođenja[80]. Jedna od najvažnijih zadaća kada se organizira sprovođenje jest procijeniti optimalan broj službenika pravosudne policije koji će provesti radnju. Pri tome je najvažniji kriterij odrediti dovoljan broj službenika koji prate zatvorenika. On ponajviše ovisi o broju zatvorenika koji se sprovodi. Sljedeći kriteriji koji se uzimaju u obzir jesu fizička konstitucija zatvorenika, njegova dob, kondicija, ranije stegovne mjere ili incidenti, trajanje sprovođenja i dr. Za samu radnju sprovođenja određuje se i voditelj koji je nadležan i odgovoran za njeno provođenje, a voditelj sprovođenja se mora upoznati s podacima o zatvoreniku koji su važni za uspješno provođenje radnje sprovođenja:

1. ime, prezime, matični broj zatvorenika,
2. oznaka tijela državne vlasti ili mjesto u koje se sprovodi i svrhu sprovođenja,
3. naznaka prijevoznog sredstva, pravac i put kretanja do odredišta sprovođenja,
4. stupanj rizika za bijeg zatvorenika i stupanj opasnosti zatvorenika,
5. posebne mjere održavanja reda i sigurnosti koje se mogu primijeniti tijekom sprovođenja (mjere vezanja),
6. naputak o ovlaštenju za primjenu vatrenog oružja,
7. vrijeme sprovođenja,

[79] Priručnik za polaznike temeljnog tečaja str. 96.
[80] Ibidem str.

8. ime i prezime, zvanje službenika pravosudne policije određenih za sprovođenje (grupa za sprovođenje) i voditelja sprovođenja,

9. napomene značajne za sprovođenje (je li zatražena pomoć službenika MUP-a, sukladno čl. 33. st. 3. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, članovi sprovodničke grupe, kontakt osoba).

Slika 3. Sprovođenje osobe od strane pravosudne policije uz uporabu sredstava za vezivanje[81].

Na prikazanoj fotografiji vidljiv je način sprovođenja osobe od strane policijskih službenika na Prekršajni sud, uz uporabu sredstava za vezivanje koja su uporabljena na način predviđen ZIKZ-om[82]. Sprovođenje se provodi uz pisani nalog za sprovođenjem[83], a u navedenom Pravilniku se konstatira da se radnja sprovođenja može provesti službenim vozilom, pješice ili javnim gradskim prijevozom. U praksi sprovođenja putem javnog prijevoza ili pješice (pješice se provode najčešće unutar samog zatvora) su rijetka te se sprovođenje najčešće obavlja službenim vozilom. Sprovođenje se u pravilu obavlja posebnim i na odgovarajući način opremljenim vozilima za prijevoz zatvorenika, na način da se zaštiti zdravlje, ljudsko dostojanstvo i osobni integritet svakog pojedinog zatvorenika, a kako bi bio zaštićen i što manje

[81] Fotografija preuzeta sa https://net.hr/danas/crna-kronika/ovo-je-manijak-koji-je-pretukao-djevojku-ispred-nocnog-kluba-na-sud-ga-doveli-u-lancima-ostaje-u-pritvoru/
[82] Članak 135. stavak 2. Zakona o izvršenju kazne zatvora.
[83] Članak 23. Pravilnika o načinu obavljanja poslova Odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima.

izložen javnosti. Za prijevoz osoba koje su proglašene visokorizičnim zatvorenicima najčešće se koriste posebno konstruirana vozila za prijevoz osoba lišenih slobode, takozvane „marice“, koja svojim konstrukcijskim rješenjima osiguravaju i zaštitu privatnosti i dostojanstva zatvorenika, a u isto vrijeme nude i dobru zaštitu za službenike pravosudne policije budući su tijekom prijevoza fizički odvojeni od zatvorenika pregradom (najčešće metalnom ili od pleksiglasa).

Slika 4. Specijalno vozilo za prijevoz osoba lišenih slobode[84].

Bez obzira na način na koji će se osoba sprovoditi te koja će se sredstva tom prilikom koristiti, neke mjere prije provođenja se moraju provesti, a za njih je nadležan službenik pravosudne policije kojemu je sprovođenje dano na provedbu. Riječ je sljedećim zadaćama:

1. pažljivo saslušati neposrednog rukovoditelja o svim uputama vezanim za sprovođenje, u slučaju nejasnoća dužan je odmah tražiti pojašnjenja u cilju otklanjanja istih prije napuštanja kaznionice ili zatvora,
2. upoznati se o svim osobinama i karakteristikama zatvorenika kojeg sprovodi,
3. dati jasne upute službenicima koji sudjeluju u sprovođenju,
4. narediti vozaču koji sudjeluje u sprovođenju da izvrši kontrolu ispravnosti vozila, te izvrši provjeru opreme kojom je vozilo opremljeno (lanci za snijeg, dizalica, lokot i sl.),

[84] Preuzeto sa https://www.24sata.hr/news/kaos-u-zatvorima-cuvare-tuku-i-napadaju-lome-im-ruke-i-noge-488659, dana 12.01.2019. godine.

5. obaviti djelomičnu, a po potrebi i temeljitu pretragu zatvorenika koji se sprovodi i njihovih stvari (može se obaviti i pretraga metal-detektorom, gdje treba provjeriti svaki alarmni signal i ne dopustiti da zatvorenik nosi predmete pogodne za napad, samoozljeđivanje i otključavanje lisica – olovke, upaljači, šibice, spajalice i sl.),
6. upozoriti zatvorenike o obvezi poštivanja zakonitih naređenja, s napomenom da se svaki pokušaj otpora, napada ili pokušaja bijega, biti spriječen primjenom sredstava prisile,
7.posebno upozoriti, poimenično, sve zatvorenike prema kojima se može radi onemogućavanja bijega ili protupravnog napada primijeniti vatreno oružje,
8. provjeriti sredstva vezanja, pripadajući ključ, te svu ostalu zaduženu opremu i oružje, a u cilju ispravnog obavljanja radnog zadatka (navedeno se provjerava i tijekom sprovođenja),
9. spriječiti bilo kakav kontakt zatvorenika koji se sprovode s drugim osobama,
10. spriječiti pokušaj oslobađanja ili napada na zatvorenika od strane drugih osoba,
11. razgovore sa zatvorenikom voditi samo u granicama potrebnim za pravilno obavljanje službenog zadatka.

Bitno je s načinom provođenja ove radnje jasno i detaljno upoznati i samu osobu prema kojoj se ono provodi. Zadaća je voditelja sprovođenja da na zatvoreniku razumljiv način objasni što se od njega očekuje i način na koji se isti mora ponašati tijekom sprovođenja. Na taj način se mogu izbjeći mnoge rizične situacije. U Priručniku za polaznike temeljnog tečaja naglašava se da je sprovođenje zatvorenika na pokop nekog od članova obitelji jedna od najrizičnijih zadaća koje se mogu pred službenika pravosudne policije postaviti[85]. Tom prilikom mora se uzeti u obzir specifično psiho-fizičko stanje članova obitelji zatvorenika kao i samog zatvorenika te je tu radnju potrebno jako pažljivo planirati vodeći računa o specifičnostima. Ovdje dolaze do izražaja vještine samog voditelja sprovođenja koji u razgovoru zatvoreniku mora objasniti da se od njega očekuje da dodatno olakša postupanje službenicima pravosudne policije te da smiri ionako rizičnu i osjetljivu situaciju. U Priručniku je posebno obrađena ova situacija, ali bez dodatnih uputa budući se ponašanje i poslovi službenika pravosudne policije u ovakvim situacijama ne mogu taksativno nabrojati i propisati, a uspješnost zadaće ponajviše ovisi o iskustvu i taktičnosti samih službenika. Samo sprovođenje u ovakvim situacijama preporučljivo je obaviti u civilnoj odjeći kako bi službenici pravosudne policije bili što manje upadljivi. Korištenje sredstava vezivanja u ovim situacijama ne primjenjuje se kao mjera kažnjavanja, nego isključivo kao sredstvo ograničenja kretanja. Ovisno o procjeni rizika zatvorenika i težini i rizičnosti samog sprovođenja, sredstva za vezivanje se mogu primijeniti na sljedeće načine:

[85] Priručnik za polaznike temeljnog tečaja

1. sa rukama vezanim naprijed,
2. sa rukama vezanim na leđima,
3.sa rukama vezanim za pojas,
4. vezanjem i ruku i nogu (uz primjenu pojasa ili bez pojasa).

Pri sprovođenju zatvorenika potrebno je voditi računa o tome da se spriječi bilo kakav kontakt zatvorenika koji se sprovode s drugim osobama, spriječiti svaki pokušaj napada ili napada na zatvorenika koji se sprovodi, spriječiti pokušaj oslobađanja zatvorenika koji se sprovode od strane drugih osoba, spriječiti samoozljeđivanje te razgovore sa zatvorenicima koji se sprovode obavljati samo u granicama potrebnim za urednu realizaciju službenog zadatka.

4.4. „Nizozemski“ model zatvorskog sustava

Nastavno će biti elaboriran način na koji se klasificiraju zatvorenici i kaznene ustanove u Nizozemskoj. Zatvorski sustav u Nizozemskoj je odabran stoga što je riječ o oglednom modelu, iznimno učinkovitom i naprednom zatvorskom sustavu s modernom penalnom politikom. Riječ je o izvršavanju izrečenih zatvorskih kazni asocijalnim i konfliktnim osobama koje su se ogriješile o zakon i općeprihvaćene norme ponašanja te je riječ o konfliktnoj i sigurnosno opasnoj okolini za zatvorsko osoblje i druge zatvorenike.

Slično kao i u Republici Hrvatskoj, zatvorski sustav Nizozemske sastoji se od različitih vrsta ustanova namijenjenih osobama kojima je po bilo kojoj osnovi oduzeta sloboda, a one se dijele na zatvore koji služe izvršavanju mjere istražnog zatvora, izvršavanju kratkotrajnih zatvorskih kazni, kaznionice u kojima kaznu izvršavaju punoljetni zatvorenici, kazneno-popravne institucije za maloljetnike koje služe za provedbu korekcijskih mjera nad prijestupnicima dobi od 12 do 18 godina, zatvorske bolnice koje služe psihijatrijskom liječenju punoljetnih zatvorenika zbog mentalnih bolesti i ovisnosti te centri za prihvat stranaca koji služe smještaju stranaca na ilegalnom boravku ili stranim državljanima kojima je odbijen ulazak u državu, odnosno zatvaranju krijumčara opijata[86]. Kada se sagleda ovaj način organizacije zatvorskih ustanova, vidljivo je da je po ustroju srodan penalnom sustavu RH, jer oba sustava razlikuju zatvor od kaznionice, a posjeduju i odvojene ustanove poput Odgojnog zavoda Turopolje gdje se nalaze maloljetni počinitelji. Slično je riješeno i pitanje zatvorskih bolnica

[86] Tomičić, Zvonimir, Horvat Vladimir, Zaokret kaznene politike i suvremeni zatvorski sustav u Nizozemskoj, Zagreb, Pravni vjesnik, str. 125-145, (2018.), str. 134.

kao zasebnih ustanova odvojenih od kaznionica i zatvora. Ipak, za temu ovoga rada bitno je napomenuti da se, za razliku od penalnog sustava RH, Nizozemska odlučila na puno kvalitetniju i stupnjevitiju podjelu kaznionica i zatvora sa stajališta sigurnosti. Tu podjelu i klasifikaciju prati i jednako učinkovita klasifikacija zatvorenika, koja se provodi prvenstveno procjenom rizičnosti svakog zatvorenika i opasnosti koja od njega prijeti. Kriteriji sigurnosti se očituju i u klasifikaciji zatvorskih institucija te se dijele po ovom kriteriju na izrazito niske, niske, srednje, visoke i izrazito visoke sigurnosti. Cijele institucije ili samo određeni odjeli unutar institucije mogu nositi ove oblike klasifikacije[87]. Klasifikacija zatvorenika po stupnju rizičnosti ovisi o nizu čimbenika i varira ovisno o svakom zatvoreniku. Ipak, ključni kriteriji diferencijalne dijagnoze utvrđuju se profiliranjem osobe i njegove kriminalne prošlosti, na temelju pripadnosti zabranjenim organizacijama, financijskog stanja, ali i odnosa prema drugim zatvorenicima.

Uvidom u ovaj način klasifikacije ustanova i zatvorenika, može se ustvrditi da se radi o donekle sličnom modelu u RH iako je nizozemski model stupnjevitiji i omogućuje veću fleksibilnost u kategorizaciji zatvorenika i njihovom razdvajanju po navedenim kriterijima, što zacijelo olakšava njihovu kontrolu i nudi veću sigurnost po osoblje i zatvorenike. Ono što Hrvatska nema u svojem penalnom sustavu, a Nizozemska je prepoznala kao izrazito važno je postojanje ustanova izrazito visoke sigurnosti. U jednom od svojih zatvora Nizozemska ima odjel za smještaj najrizičnijih zatvorenika kojega karakterizira potpuna odvojenost od izvanjskog svijeta i izolacija od drugih zatvorenika. Međutim, i za takav tip zatvorenika propisuje se da posljednjih 18 mjeseci izdržavanja svoje kazne moraju izvršiti u manje strožim odjelima. Osim ove kategorije sigurnosti bitno je napomenuti da postoje i penalne institucije koje su klasificirane ili označene kao kategorija visoke sigurnosti, a u njima se smještaju asocijalni i izrazito nasilni zatvorenici. Najčešće je riječ o pojedincima koji predstavljaju opasnost za društvo te se podvrgavaju posebnim preventivnim programima skrojenim po mjeri svakog pojedinca. Takvi odjeli namijenjeni su zatvorenicima osuđenima za terorističke akte. Ostale kategorije sigurnosti su sličnije hrvatskom penalnom sustavu. U narednom dijelu rada slijedi prikaz i analiza slučaja iz prakse koji implicira potrebu primjene nizozemskog modela u sigurnosnoj klasifikaciji određenih odjela i zatvorenika i eventualnu primjenu posebnih odjela visoke sigurnosti.

[87] Ibidem, str. 136

V. ANALIZA SLUČAJEVA IZ ZATVORSKE PRAKSE REPUBLIKE HRVATSKE

Prikaz i analiza dva slučaja iz prakse hrvatskog penalnog sustava temelje se na izvješćima Odjela dijagnostike Zatvora u Zagrebu o zatvorenicima D.Š., i S.Đ. koji su u zatvor primljeni kao osuđenici za kaznena djela teškog ubojstva te im je izrečena dugogodišnja zatvorska kazna. Riječ je o eklatantnim primjerima koji naglašavaju važnost stručnog i analitičkog profiliranja zatvorenika prilikom prijama u zatvorski sustav, kao i stalnog praćenja njihovog ponašanja tijekom izdržavanja kazne. Nastavno će, također, biti razmatrane i potencijalne posljedice koje mogu uslijediti u slučajevima nedovoljnog opreza tijekom nadziranja visokorizičnih zatvorenika.

5.1. Analiza prvog slučaja

5.1.1. Opis kaznenog djela

Pravomoćnom presudom Županijskog suda u Zagrebu, od 31. kolovoza 2012. godine koja je u odluci o kazni preinačena presudom Vrhovnog suda RH od 20.11.2013. godine, zbog kaznenog djela iz članka 91. točka 4. KZ – teško ubojstvo, te se opoziva uvjetna osuda izrečena u presudi Općinskog kaznenog suda u Zagrebu od 21.12.2010. godine i kao utvrđena uzima kazna zatvora od 10 (deset) mjeseci, s osudom na jedinstvenu kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 20 (dvadeset) godina. D.Š. je na zatvorsku kaznu osuđen zbog toga što je dana 11. listopada 2011. godine između 16,00 i 17,00 sati u Zagrebu, u stanu D.Ć., u cilju da je liši života, a kako bi stekao nepripadnu imovinsku korist, džepnim nožićem zadao žrtvi 31 ubodnu i jednu reznu ranu u predjelu glave, vrata, prsa i trupla te četiri površinske ubodne rane u predjelu trupla, dvije rezne rane u predjelu trupla i dvije rezne rane u području lijeve šake, a koje sve ozljede u svojoj ukupnosti predstavljaju tešku i po život opasnu ozljedu te su dovele do smrtnog ishoda kao posljedice iskrvarenja. Nakon toga je iz stana imenovane uzeo i zadržao televizor, prijenosno računalo i više vrsta zlatnog i srebrnog nakita.

5.1.2. Socijalna anamneza

D.Š. je rođen kao bračno dijete 1990. u Sarajevu, BiH. Odrastao je uz oba roditelja, brata i dvije sestre. Obitelj je početkom rata izbjegla iz Sarajeva i nastavila živjeti na zagrebačkom području. Odnosi u primarnoj obitelji bili su narušeni te su okolnosti u kojima je odrastao bile obilježene disfunkcionalnim obrascima ponašanja i rizičnim faktorima za uredan razvoj i prilagodbu. Otac je bio dijagnosticirani alkoholičar, liječen je zbog alkohola, a apstinirao je jedino nekoliko mjeseci prije svoje smrti (2008. godine). Pored toga, otac je bio sklon nasilničkom ponašanju u obitelji; verbalna i fizička agresija je prvenstveno bila usmjerena prema majci, a povremeno i prema djeci. Doznaje se da je imao probleme psihičke prirode, bio je hospitaliziran u Psihijatrijskoj bolnici Jankomir u trajanju od 2 mjeseca iz nepoznatih razloga. Iz dokumentacije se doznaje da je otac pokušao suicid vješanjem čemu je zatvorenik svjedočio kao adolescent. U obitelji je bilo dosta odgojnih poteškoća, prvo s bratom, a potom i sa zatvorenikom kojemu je izricana odgojna mjera PBiN-a. Također je neko vrijeme bio uključen u poludnevni boravak u odgojnoj ustanovi. Završio je četverogodišnje srednje obrazovanje za zvanje drvnog tehničara, upisao je i šumarski fakultet, ali je odustao nakon prvog studijskog semestra. Nije se nikada zapošljavao, već je uglavnom radio na kraćim studentskim poslovima te kao pomoćni konobar i kuhar. Nije se ženio i nema djece. Nakon smrti oca živio je uglavnom samo s majkom dok je brat kao heroinski ovisnik veći dio vremena provodio na izdržavanju više kazni zatvora. Sestre su iz obitelji otišle ranije dok je pohađao školu. Starija sestra živi sa obitelji u Sesvetskom Kraljevcu, a mlađa je u Italiji. Majka zatvorenika također je preminula 2011. godine. Najveću podršku ima od starije sestre.

5.1.3. Psihologijski nalaz

Zatvorenik je prosječnih intelektualnih sposobnosti i prosječne opće informiranosti. Odrastao je u disfunkcionalnoj obitelji obilježenoj rizičnim čimbenicima za uredan psihosocijalni razvoj i prilagodbu. Zbog nepovoljnih uvjeta odrastanja i strukture ličnosti od rane je dobi pokazivao poremećaje u ponašanju, sklonost rizičnim aktivnostima i konzumaciji opojnih sredstava te poremećaje u prilagodbi i funkcioniranju u svim aspektima. Psihijatrijskim mu je vještačenjem utvrđen disocijalni ili antisocijalni poremećaj ličnosti s izraženim karakteristikama rizičnog ponašanja, impulzivnosti i kršenja zakonskih normi, nestabilnim interpersonalnim odnosima i zanemarivanju drugih. Odnosi koje uspostavlja nestalni su i

površne prirode, zatvorenik je usmjeren na svoje potrebe, ne mareći pritom za potrebe i osjećaje drugih ljudi, opozicionalan, pasivno i otvoreno agresivan prema drugima. Također je vještačen kao ovisnik o više psihoaktivnih tvari, redoviti konzument marihuane i kokaina, alkohola i psihofarmaka, dugogodišnje i nekritično, što može biti povezano i s razvojem kognitivnih smetnji, tj. početnog psihoorganskog sindroma.

5.1.4. Vještačenje psihologa

Na temelju psihologijske obrade u sklopu vještačenja, zaključeno je da kod zatvorenika postoje narcisoidne crte, impulzivnost, latentna agresivnost, neodgovornost, nepostojanje dubljeg emocionalnog doživljavanja, rigidnost i pretjerana interpersonalna osjetljivost. Pokazuje poteškoće u suočavanju sa stresom i aktualnom životnom situacijom te koristi snažnu psihološku obranu poricanjem, teško procesuira i izražava vlastite emocije. Na upitnicima ličnosti zatvorenik se prezentirao u izrazito negativnom svjetlu, kao osamljena i izolirana osoba s izraženim poteškoćama u socijalnom funkcioniranju. Ovakvi rezultati mogu biti posljedica i zatvorenikove loše slike o sebi te boravka u zatvorskim uvjetima gdje općenito izvještava o osjećaju izoliranosti i nedostatka podrške. Ipak, stječe se dojam da zatvorenik zaista ima poteškoća u socijalnom funkcioniranju; slabo je razvijenih socijalnih vještina i slabog razumijevanja socijalnih odnosa i slabog razumijevanja socijalnih odnosa i situacija, introvertiran i krajnje nepovjerljiv, skromnih empatijskih kapaciteta. Iz MMPI profila vidljivo je da je zatvorenik bio sklon označavanju širokog raspona problema do razine neinterpretabilnosti profila. Ovakvi rezultati nisu iznenađujući u slučaju zatvorenika koji pokazuje široke probleme u prilagodbi i ukazuju na postojanje ozbiljnih smetnji u psihičkom funkcioniranju. S obzirom na nezadovoljstvo sobom, loše samopouzdanje, osjećaj beznađa i nisku potrebu za samozaštitom, te širok raspon poteškoća u psihičkoj prilagodbi koje se iskazuju kao anksiozne i depresivne tegobe, zatvorenik je rizičan za razna neprilagođena ponašanja za vrijeme izdržavanja kazne, uključujući hetero i auto agresivno ponašanje te pokušaje suicida.

5.1.5. Nalaz penologa

Prema podacima iz kaznene evidencije, ranije je osuđen (2008. godine) na kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) mjeseci zbog krađe u pokušaju – navodi da je kaznu izdržao u Zatvoru u Zagrebu. Kod Općinskog kaznenog suda u Zagrebu vodi se postupak zbog neovlaštene proizvodnje i prometa drogama. U predmetnu kaznu uračunava se vrijeme provedeno u pritvoru od 30. srpnja 2010. godine do 21. prosinca 2010. 2010. godine (4 mjeseca i 21 dan) te vrijeme provedeno u istražnom zatvoru od 15. listopada 2011. godine nadalje. Dana 29. svibnja 2014. godine prepraćen je u Centar za dijagnostiku na izdržavanje kazne iz istražnog zatvora u Zagrebu. Očekivani istek kazne prema podacima o kazni u nastupu je 25. svibnja 2031. godine.

Sud je prilikom odmjeravanja kazne olakotnim cijenio mlađu životnu dob jer je u vrijeme počinjenja djela imao 21 godinu života, to što je priznao ubojstvo, da je djelo počinio u stanju smanjene ubrojivosti, kao i da je izrazio kajanje i iz pritvora oštećenoj Lj.Ć. (majci žrtve) uputio pismo u kojemu je izrazio žaljenje zbog počinjenog kaznenog djela. Otegotnim okolnostima je cijenio raniju osuđivanost za druga i ista kaznena djela, kao i upornost koju je očitovao prilikom počinjenja djela. Temeljem čl.69. KZ/11 izrečena mu je sigurnosna mjera obveznog liječenja od ovisnosti o drogi, koja može trajati najdulje 3 (tri) godine. Tijekom sudskog postupka i psihijatrijskog vještačenja, kazneno djelo teškog ubojstva je priznao i izrazio žaljenje, navodeći kako do toga nije trebalo doći. Objašnjava ga umorom, neispavanosti, utjecajem droge te ljutnjom što mu je oštećenica opsovala majku koja je nedavno preminula. Aktualno o kaznenom djelu ne želi govoriti. Kazneno djelo zlouporabe opojnih droga otvoreno priznaje. O odnosu prema duljini kazne ne govori, smatrajući to nezavršenom pričom. Shvaća da je kazna duga, ali stječe se dojam postojanja snažnih obrambenih mehanizama u suočavanju s dugotrajnim boravkom u zatvorskim uvjetima.

5.1.6. Preporuke stručnjaka Odjela tretmana

Zatvorenik kaznu treba izdržavati u zatvorenim uvjetima. Za vrijeme izdržavanja kazne nisu isključena različita ekscesna ponašanja, agresivni ispadi, sukobi i neprilagođena ponašanja u situacijama pojačanih zahtjeva i pri doživljaju frustracije. Preporuča se redovita kontrola psihijatra, a u slučaju pogoršanja psihičkog stanja te pojave suicidalnih ideja i namjera, potreban je pojačan nadzor. Radno može biti raspoređen na prosječno složenim i odgovornim poslovima,

slabije je razvijenih radnih navika pa ga u tom smjeru treba poticati. Slobodno vrijeme organizirati kroz sportske aktivnosti, verbalizira zainteresiranost i za uključivanje u obrazovne programe. Uključiti ga u program tretmana ovisnosti o drogama. S obzirom na strukturu osobnosti, za vrijeme izdržavanja kazne, u visokofrustracijskim situacijama su moguća neprilagođena, auto i heteroagresivna ponašanja. Obzirom na duljinu kazne, slabu socijalnu podršku, vjerojatnost kriminalnog povrata trenutačno je teško procijeniti. Preporuka stručnjaka Odjela tretmana bila je da se zatvorenika na izdržavanje kazne treba smjestiti u zatvoreni odjel. Druge preporuke se također odnose i na postojanje opasnosti od suicida, hetero i auto agresije.

Procjena stručnjaka u inicijalnom kontaktu sa D.Š. pokazala se potpuno točnom, ali ostaje nejasno je li u ostatku sustava ta procjena rizičnosti uzeta u obzir i je li se nastavilo sa praćenjem D.Š. kao rizičnog zatvorenika. Naime, nakon što je D.Š. iz Zatvora Zagreb premješten u Kaznionicu u Lepoglavi na izdržavanje kazne dugotrajnog zatvora, tijekom treninga 2015. godine koji se odvijao u dvorištu navedene kaznionice, isti je fizički napao drugog zatvorenika, a tom prilikom D.Š. je više puta utegom u glavu udario navedenog zatvorenika nanijevši mu teške tjelesne ozljede. Posljedica napada očitovala se u tome što je oštećeni zatvorenik dulje razdoblje proveo u vegetativnom stanju te mu je došlo do oštećenja mozga i centra za govor. Protiv D.Š. je naknadno podignuta optužnica za pokušaj ubojstva te isti još uvijek nije pravomoćno presuđen. Ovaj primjer pokazuje važnost pomnog profiliranja zatvorenika i konstantnog praćenja njihovog ponašanja tijekom izdržavanja kazne zatvora kako bi se inicijalni profil ili procjena rizičnosti mogli pravovremeno modificirati u cilju predviđanja sličnih incidenata i opasnosti koje prijete od ovog tipa zatvorenika. Pri tome je najvažnija koordinirana i svakodnevna suradnja pravosudne policije s drugim odjelima u zatvoru, posebno sa stručnjacima odjela tretmana. Nakon navedenog događaja D.Š. je promijenjen stupanj rizičnosti te mu je zbog navedenog incidenta rješenjem Županijskog suda u Velikoj Gorici određeno osamljenje u trajanju od tri mjeseca sukladno ZIKZ. Prema njemu su nakon toga primjenjivane posebne mjere osiguranja, tako da je naputkom službenicima pravosudne policije naloženo da se za svako postupanje prema D.Š. moraju osigurati minimalno dva službenika pravosudne policije, da će D.Š. dnevnu šetnju u trajanju od jedan sat obavljati svako jutro prije ostalih zatvorenika uz pratnju dva službenika pravosudne policije. Zatvoreniku se prije izlaska na šetnju obavljala detaljna pretraga prostora gdje je obavljao svoju šetnju, a jednom tjedno se provodila i pretraga prostorije gdje je boravio tijekom mjere osamljenja. Nadalje, potpuno mu je bio zabranjen kontakt i razgovor sa svim zatvorenicima, kao i preuzimanje ili davanje bilo kakvih predmeta drugim zatvorenicima. Također, tijekom 2018. godine D.Š. je radi potrebe

psihijatrijskog vještačenja bio privremeno smješten u zatvoru Zagreb, gdje su, također, prema njemu od strane službenika pravosudne policije primjenjivane mjere sigurnosti koje su se očitovale u ograničavanju kontakata s drugim zatvorenicima, čestim pretragama prostorija u kojima je isti boravio, a određena je i obveza primjene sredstava za vezivanje prilikom vođenja na psihijatrijska vještačenja. Sve navedene mjere su taksativno propisane u naputku koji je tom prilikom donesen, a odnosio se isključivo na D.Š., sve s ciljem da se spriječi bilo kakav incident tijekom postupanja prema navedenom zatvoreniku. Navedeni primjer prikazuje organizacijske mogućnosti kod osiguranja izvršavanja kazne zatvora najopasnijih i najrizičnijih zatvorenika.

5.2. Analiza drugog slučaja

5.2.1. Opis kaznenog djela

U razdoblju od kraja svibnja do kraja listopada 2008. godine u RH, Ž.M. je u ime nepoznatog naručitelja, dogovorio s RM da će za novčanu nagradu od 1.500.000,00 eura okupiti osobe od svog povjerenja koje će zajedno s njim izraditi i realizirati plan ubojstva I.P., novinara i predsjednika Uprave NCL Media Grupe, kao i 2 NN osobe, time da su za sudjelovanje u nadziranju kretanja angažirani L.M., A.M., Ž.M. i B.G. koji su radi ubojstva IP došli iz inozemstva u Zagreb. Troškove pripreme, nadziranja i realizacije ubojstva plaćao je S.Đ., pa su tako dogovorili da se ubojstvo počini dana 23. listopada 2008. godine na parkiralištu NCL Media Grupe u Zagrebu, Palmotićeva 3. Radi realizacije ubojstva Ž.M. pribavio je eksplozivnu napravu koja se aktivira na daljinu, te se dovezao skuterom koji je prethodno nabavio od R.M. pristajući da aktiviranjem eksplozivne naprave usmrte i ozljede i druge osobe koje se nađu u blizini. Kada su vidjeli da I.P. i N.F. izlaze iz zgrade NCL Media Grupe, ŽM pravodobno je aktivirao eksplozivnu napravu dok je za to vrijeme B.G. s tavana zgrade u Palmotićevoj 3, naoružan puškom s optičkim nišanom nadzirao parkiralište, u cilju da usmrti I.P. ukoliko bi eksplozivna naprava zatajila, pa je tako kritičnog dana u 18,27 sati aktivirao eksplozivnu napravu. Uslijed snažne eksplozije i zadobivenih ozljeda I.P. i N.F. odmah su preminuli, dok su zaposlenici NCL Media Grupe I.H. i V.D. zadobili tjelesne ozljede, nakon čega je Ž.M. u automobilu kojim je upravljao L.M., napustio Zagreb i Republiku Hrvatsku.

Sud je kao olakotne okolnosti cijenio njegovu raniju neosuđivanost, njegovu zreliju životnu dob te da je, iako osuđen krivim zbog poticanja, nastupao u ime naručitelja koji je u

ovom postupku nepoznat, dok je kao otegotno sud uzeo u obzir broj počinjenih radnji, iskazanu količinu kriminalne volje pri počinjenju djela, zatim način počinjenja (koristoljublje, beskrupulozna manifestacija organiziranog kriminala koja je na najgori način u najužem centru grada gdje se kreće veliki broj ljudi odnijela dvije ljudske žrtve).

5.2.2. Socijalna anamneza

Rođen je kao bračno dijete 1954.godine,u Baru, u Crnoj Gori, gdje je odrastao u povoljnim uvjetima. Drugi je od troje braće. U školi nije imao većih poteškoća i nakon osnovne škole je završio srednju zrakoplovnu školu u Sarajevu. U dobi od dvadeset godina je preselio u Francusku, gdje se zadržao tridesetak godina, radio je te se dodatno obrazovao i završio fakultet. 2006. godine je preselio u Beograd u Srbiju. Vlasnik je i voditelj poslovanja više vlastitih tvrtki te je materijalno osiguran. Nije se ženio i nema djece, prije je bio dugogodišnjoj izvanbračnoj vezi,a sada je u vezi sa D. D. s kojom unatrag šest godina živi u Beogradu. Roditelji su mu u međuvremenu umrli, a braća žive u Crnoj Gori. Zadržao je podršku braće i izvanbračne partnerice i oni su ga posjećivali u pritvoru.

5.2.3. Psihologijski nalaz

Rezultati primijenjenih psihologijskih instrumenata pokazuju da se radi o osobi natprosječnih intelektualnih sposobnosti. Kroz intervju, zatvorenikova se opća informiranost procjenjuje kao vrlo dobra. Na upitnicima ličnosti zatvorenik daje veliki broj socijalno poželjnih odgovora, odnosno prezentira se kao osoba s vrlo malo mana, što valjanost cjelokupnih podataka čini upitnom. Sukladno dobivenim rezultatima, zatvorenik je prosječno društvena i otvorena osoba te umjereno emotivno dostupan u odnosima i umjereno empatičan. Preferira poznate okolnosti, izbjegava novine i ne voli promjene, nije sklon impulzivnom, nepromišljenom odlučivanju, niti avanturizmu, racionalan je, probleme anticipira. Zatvorenik dobro podnosi frustracije okolnosti i stresne situacije, emocionalno je stabilna osoba, koristi dominantno adekvatne mehanizme psihološke obrane. Alkohol konzumira povremeno, prigodno, u umjerenim količinama, negira da je tijekom života imao razdoblje intenzivnijeg pijenja. Negira konzumiranje droga, navodi da nikada s drogama nije eksperimentirao. Zatvorenik poznaje i razumije društvene i moralne norme.

5.2.4. Preporuke stručnjaka Odjela tretmana

Kao i za zatvorenika D.Š., i za zatvorenika S.Đ. je preporuka Odjela tretmana bila da izdržava zatvorsku kaznu u zatvorenim uvjetima. Mišljenje penologa i stručnjaka Odjela tretmana je bilo takvo da su za vrijeme izdržavanja kazne S.Đ. malo vjerojatna ekscesna ponašanja, agresivni ispadi, sukobi i neprilagođena ponašanja u situacijama pojačanih zahtjeva i pri doživljaju frustracije. Za razliku od D.Š., S.Đ. nije bio predmet psihijatrijskih vještačenja te je njegovo psihičko stanje bilo zadovoljavajuće, a nisu primijećeni bilo kakvi poremećaji ličnosti ili neki drugi antisocijalni obrasci ponašanja. Zbog životne dobi i zdravstvenog stanja radno može biti raspoređen na fizički manje zahtjevnim poslovima, iako je zbog dobre materijalne situacije malo vjerojatno da će S.Đ. izraziti želju za radnim obvezama. Kao i kod D.Š. slobodno vrijeme S.Đ. može se organizirati kroz sportske aktivnosti, verbalizira zainteresiranost i za uključivanje u obrazovne programe. Kako S.Đ. nije ovisnik nije bilo potrebno provoditi bilo kakav program tretmana ovisnosti o drogama. S obzirom na strukturu osobnosti, za vrijeme izdržavanja kazne, mala je vjerojatnost neprilagođenih reakcija, auto ili heteroagresivnih ponašanja i bez preporuka koje bi se odnosile na mogućnost suicida. S obzirom na duljinu kazne i kvalitetnu socijalnu podršku, kao i sređenu obiteljsku i poslovnu situaciju te činjenicu da je riječ o stranom državljaninu, vjerojatnost kriminalnog povrata aktualno je mala. Preporuka stručnjaka Odjela tretmana bila je da se zatvorenika na izdržavanje kazne treba smjestiti u zatvoreni odjel.

Drugi analizirani slučaj prikazuje drukčiji tip zatvorenika koji se u potpunosti razlikuje od prethodno analiziranog zatvorenika po psihološkom stanju, socijalnoj anamnezi, odgoju i materijalnom statusu. Ipak treba napomenuti da sa stajališta osiguranja sigurnosti u kaznionici oba slučaja imaju svoje specifičnosti. Naime D.Š. je zbog svoje agresivne naravi, dijagnosticiranih poremećaja ličnosti opasan po službenike pravosudne policije i druge zatvorenike, kako je to kasniji incident u kojemu je D.Š. sudjelovao i pokazao. Kod zatvorenika S.Đ., sa stajališta organizacije sigurnosnog aspekta njegovog izdržavanja zatvorske kazne, pokazuje se drugi problem, a to je činjenica da iako tijekom obrade u Centru za dijagnostiku nije ocijenjen kao agresivna i konfliktna osoba koja bi svojim ponašanjem ugrozila zatvorsko osoblje i druge zatvorenike, ostaje činjenica da je riječ o osobi koja je sudjelovala u počinjenju teškog kaznenog djela ubojstva za koje mu je izrečena kazna dugotrajnog zatvora. Pored toga, činjenica je da se navedeno ubojstvo povezuje s organiziranom kriminalnom skupinom te postoji bojazan da bi tijekom izdržavanja zatvorske kazne S.Đ. mogao biti meta napada drugih

zatvorenika ili da bi se s obzirom na njegov materijalni status mogao pokušati organizirati bijeg istoga iz kaznionice, što bi dovelo u opasnost i službenike pravosudne policije i druge zatvorenike. Ta opasnost bi najviše dolazila do izražaja u situacijama sprovođenja zatvorenika S.Đ. na sudska ročišta.

Kako je već ranije u radu navedeno, sprovođenja se u praksi pravosudne policije smatraju najrizičnijim radnjama, a to posebice dolazi do izražaja kada se sprovodi zatvorenik koji kaznu izdržava za kaznena djela povezana s organiziranim kriminalitetom kao što je to slučaj sa zatvorenikom S.Đ.. Kada se sagleda cjelokupna situacija sa slučajem zatvorenika S.Đ., vidljivo je da se pojavljuje cijeli niz rizičnih čimbenika, poput već navedene činjenice da je riječ o osobi povezanoj s organiziranom kriminalnom skupinom, s jakim poslovnim vezama s državljanima stranih zemalja, materijalnim bogatstvom, učestalom potrebom da se navedenog zatvorenika sprovodi na suđenja ili liječničke preglede, osobito zato što je osuđen na kaznu dugotrajnog zatvora s neznatnom mogućnosti ranijeg otpusta. Slijedom navedenog, jasno je da se prilikom svakog izvođenja iz zatvora moraju poduzeti posebne mjere koje se odnose na sigurnost. S tim ciljem, kao i u slučaju zatvorenika D.Š., za zatvorenika S.Đ. su sastavljani posebni naputci o mjerama osiguranja koje se trebaju poduzeti u slučajevima kada se isti sprovodi drugim nadležnim tijelima. Zbog specifičnosti takvih zadaća službenici pravosudne policije u organizaciji sprovođenja često surađuju sa službenicima Ministarstva unutarnjih poslova, posebice specijalističkim ustrojstvenim jedinicama poput kriminalističke, prometne, interventne i specijalne policije.

Slika 3. Osiguranje sprovođenja zatvorenika od strane specijalne policije[88]

[88] preuzeto sa https://www.vecernji.hr/vijesti/kapetan-dragan-doveden-pred-istrazitelje-u-zgradu-splitskog-suda-1014173/galerija-145724?page=1.

Predmetna suradnja pravosudne policije s drugim sigurnosnim službama koje imaju djelokrug rada izvan zatvorskog sustava omogućuje sigurniju provedbu sprovođenja. Upravo ta mogućnost iskorištena je u slučaju zatvorenika S.Đ. Već je elaborirano da je riječ o zatvoreniku koji je proglašen visokorizičnim zatvorenikom zbog cijelog niza čimbenika te se za svako njegovo izvođenje iz prostorija zatvora izrađuju se posebni planovi u kojima se detaljno razrađuje sprovođenje. Svako sprovođenje, bez obzira na krajnje odredište i svrhu, koordinirano osiguravaju službenici pravosudne policije te službenici specijalne i interventne policije koji putem do odredišta i natrag prate službenike pravosudne policije radi sprečavanja napada na njih ili zatvorenika ili pokušaja bijega ili oslobođenja zatvorenika od strane trećih osoba. U ova dva primjera analizirani su kriminalistički profili dva različita zatvorenika i specifičnosti u mjerama koje su poduzete u organizaciji sigurnosne komponente njihovog izdržavanja zatvorske kazne.

VI. ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada bio je elaborirati i naglasiti važnost profiliranja zatvorenika, počinitelja teških kaznenih djela kako bi se lakše integrirali u zatvorski sustav i spriječili možebitni incidenti. Riječ je o složenom procesu, osobito u slučajevima izrade profila počinitelja teških kaznenih djela koji su najčešće osuđeni na kazne dugotrajnog zatvora. U takvim slučajevima potrebno je sustavno i minuciozno pristupiti izradi profila zatvorenika s ciljem da se u svakom trenutku izdržavanja zatvorske kazne takvog tipa zatvorenika osigura maksimalna sigurnost pravosudnih policajaca, zatvorskog osoblja, ostalih zatvorenika i samog zatvorenika čiji se profil izrađuje. Nije riječ o jednostavnom zadatku uzimajući u obzir specifično psihofizičko stanje osobe koja se suočava s činjenicom da će veći dio svojeg života provesti u zatvorskom sustavu, što podrazumijeva deprivaciju slobode i ostale pridružene frustracije boravka u instituciji.

U prvome djelu rada koji se odnosio na kriminalističko profiliranje, elaborirane su metode kriminalističkog profiliranja s naglaskom na moguću primjenu kriminalističkog profiliranja u zatvorskom sustavu. Prikazane su i razlike između potreba koje se javljaju prilikom istraživanja kaznenog djela poput ubojstva te se izradom kriminalističkog profila mogućeg počinitelja pokušava istoga identificirati, kao i djelokrug poslova zatvorskog osoblja prilikom prijama zatvorenika na izvršavanje kazne zatvora. U svrhu profiliranja zatvorenika prilikom njegovog prijema u zatvorski sustav može se koristiti kriminalističko profiliranje koje policijski službenici poslovično izrađuju tijekom kriminalističkog istraživanja uz ostale bilješke i informacije o osobinama ličnosti počinitelja koje su policijski službenici sačinili o počinitelju kaznenog djela tijekom kriminalističkog istraživanja. Tu se pojavljuje i potreba suradnje službi zatvorskog sustava i drugih službi na razmijeni informacija o osobama koje su zaprimljene na izdržavanje kazne zatvora. Ta suradnja među različitim službama, između ostalog, ima za cilj pomoći službama tretmana da što točnije procijene ili profiliraju osobu koju zaprimaju kako bi se izbjegle kasnije incidentne situacije tijekom izvršenja kazne zatvora. Dva primjera iz prakse elaborirana u ovome radu pokazala su važnost što pouzdanijeg profiliranja zatvorenika prilikom boravka u Zavodu za dijagnostiku te posljedice koje mogu nastupiti ako se na zatvorenike koji su ocijenjeni većim stupnjem rizika ne primijene odgovarajuće mjere osiguranja.

Povrh toga, dodatno otežavajući rizični čimbenik prilikom izrade profila je i činjenica da velik broj zatvorenika ima određene poremećaje ponašanja i/ili ličnosti ili određene duševne

bolesti zbog čega postoji potreba za multidisciplinarnim pristupom prilikom izrade profila takvog zatvorenika. U tu svrhu službenici u zatvorskom sustavu koriste se najnovijim spoznajama iz područja psihologije, psihijatrije i penologije, ali i znanstvenim disciplinama poput kriminologije, viktimologije i kriminalistike.

Izrada profila zatvorenika ne bi trebala biti samo rutinska procedura zatvorskog sustava budući da profiliranje zatvorenika ima izniman značaj u praktičnoj, operativnoj primjeni, osobito u slučajevima kada stručnjaci utvrde da je riječ o nepredvidivom i opasnom zatvoreniku sklonom nasilju, što, sa stajališta organizacije svakodnevnih aktivnosti takvog zatvorenika, predstavlja izazov službenicima pravosudne policije i ostalom zatvorskom osoblju. Stoga, profiliranje ima značajnu prediktivnu ulogu u anticipiranju ponašajnih obrazaca zatvorenika pod uvjetom da se ono provodi dubinski i precizno.

Tijekom svakodnevnog praćenja aktivnosti zatvorenika potrebno je stalno prikupljati i prenositi informacije o njegovom ponašanju i aktivnostima kako bi se inicijalni ili osnovni profil izrađen prilikom prijama u zatvorsku ustanovu mogao dopunjavati i mijenjati, a sve sa svrhom povećanja sigurnosti zatvorenika i zatvorskog osoblja te što uspješnije rehabilitacije zatvorenika.

LITERATURA

1. Ault, Richard, Reese, James, Psychological Assessment of Crime Profiling, (2017.), dostupno na https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fbileb49&div=27&id=&page= (12.12.2018.).
2. Butorac, Ksenija, Geografija kriminaliteta-kriminološki i kriminalistički diskursi, Policija i sigurnost, br. 3, (2011.), str. 363-379.
3. Butorac, Ksenija, Krizne intervencije u penalnim ustanovama: Penalni stres i adaptacija na penalne uvjete, Nastavni materijal na Stručnom studiju kriminalistike, Visoka policijska škola, Policijska akademija, Ministarstvo unutarnjih poslova (2013.).
4. Canter, David, Criminal Shadows: Inside the mind off the serial killer, London: HaperCollins, London (1994.).
5. Clarke, Keith, Getting started with Geographic Inforamtion Systems, Upper Sadlle River, (1997.).
6. Cooke, David, Baldwin, Pamela, Howison, Jacqueline, Psychology in Prisons, London; New York: Routledge, (1993.).
7. Butorac, Ksenija, Damjanović, Ivan, Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol 13, Br. 2, str. 657-684, (2006.)
8. Davison, Gerald, Neale, John, Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja, New York: John Wiley & Sons, Inc, (1982.).
9. Ebisike, Norbert, The use of offender profiling evidence in criminal cases, Golden Gate University School of Law, (2007.), dostupno na https://digitalcommons.law.ggu.edu/theses/23/.
10. Egger, A, Steven, Psychological Profiling: Past, Present, and Future, Journal of Contemporary Criminal Justice, Volume 15, No. 3. (1999).
11. Foucault, Michel, Nadzor i kazna, Zagreb: Informator, (1975.).

12. Gendreau, Paul, Goggin, Claire, Cullen, T, Francis, The effects of prison sentences on recidivism, Ottawa, Solicitor General Canada, (1999.).

13. Izvršenje kazne zatvora, Središnji državni portal, dostupno na https://gov.hr/moja-uprava/pravna-drzava-i-sigurnost/pravna-zastita/izvrsavanje-kazne-zatvora/1711, (12.12.2018).

14. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, dostupno https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Registri%20i%20baze%20podataka/Izvjesce%20o%20. (12.12.2018).

15. Kovčo Vukadin, Irma, Mihoci, Miroslav, Nasilje u penalnim ustanovama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 17(1), (2010), str. 333-367.

16. Kovač, Dario, Kriminalističko profiliranje I. i II. dio, dostupno na http://www.istrazime.com/klinicka-psihologija/kriminalisticko-profiliranje-ii-dio-kako-uhvatiti-pocinitelja/, 2010, (03.03.2018).

17. Lotar, Rihtarić, Marina, Badurina-Sertić, Đulijana, Individualni čimbenici zatvorenika: što doprinosi penalnom recidivizmu? Ljetopis socijalnog rada, 24(3), (2017), str. 539-563.

18. McGrath, M.G., Criminal Profiling: Is there a Role for the Forensic Psychiatrist, Journal of American Academy of Psychatry and Law, Vol 28, No3, (2000) str. 319.

19. McGuire, James, What works in reducing criminality, Paper presented at the Conference Reducing Criminality. Partnerships and Best Practice, convened by the Australian Institute of Criminology, held in Perth (2000).

20. Mejovšek, Milko, Povezanost nekih poremećaja ličnosti i ponašanja maloljetnih delinkvenata kojima je izrečena sankcija dom za preodgoj i nekih obilježja socijalne patologije njihovih obitelji. Zagreb: Fakultet za defektologiju sveučilišta u Zagrebu, (1994), str. 35-41.

21. Pavliček, Josip, Krvni delikti. Zagreb, Međunarodno kriminalističko udruženje, (2015.).

22. Puškarić, Klara, Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava RH. Amalgam-časopis studenata sociologije, (2011), str. 41-52.

23. Pravilnik o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima, Narodne novine broj 48/09.

24. Priručnik za polaznike temeljnog tečaja, Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu.

25. Protokol o suradnji između Ministarstva pravosuđa, Uprave za zatvorski sustav i Ministarstva unutarnjih poslova.

26. Rašić, Helena, Kovačević, Dražen, Žarković, Palijan, Tija, Profiliranje počinitelja ubojstva, Policija i sigurnost, godina 21(2), (2012), str. 277-292.

27. Jackson, Janet, Bekerian, Debra, Geograpich Profiling, Offender Proffiling: Theory, Research and Practice, (1997.).

28. Sačić, Petra, Psihijatrijska vještačenja u kaznenom postupku, Zagreb, Pravnik, (2009), str. 59-73.

29. Schrag, Clarence, Leadership among prison inmates, American Sociological Review, (1954.).

30. Slaviček, Irena, Doležal, Dalibor, Kriminalističko profiliranje. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za kriminologiju, (2011), str. 156-173.

31. Svržnjak, Branko, Posebne dužnosti i ovlasti službenika pravosudne policije: Sprječavanje nasilničkog ponašanja zatvorenika. Nastavni materijal na tečaju za pravosudnu policiju, Uprava za zatvorski sustav, Ministarstvo pravosuđa (2011).

32. Šeparović, Zvonimir, Viktimologija Studije o žrtvama, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, (1987.).

33. Tomičić, Zvonimir, Horvat, Vladimir, Zaokret kaznene politike i suvremeni zatvorski sustav u Nizozemskoj, Pravni vjesnik god. 34 br. 1, (2018), str. 125-145.

34. Turvey, Brent, Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis, San Diego, Academic Press, (2011.).

35. Van der Kemp, J.J., Van Koppen, P.J., Fine-tuning geographical profiling, American Journal of Criminal Justice, 17(2), (2007), str. 347-364.

36. Wilson, Paul, Lincoln, Robyn, Kocsis, Richard, Validity, Utility and Ethics of Profiling for Serial Violent and Sexual Offenders, Psychiatry, Psychology, and Law, Vol.4, No. 1. (1997), str. 1-11.

37. Zakon o izvršenju kazne zatvora. Narodne novine, brojevi:128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13.

38. Žarković, Palijan, Tija, Varda, Robert, Kovač, Marina, Akik, Svjetlana, Narcissistic Personality Disorder in Forensic Psychiatry, Zagreb, Acta Clinica Croatia, (2013), str. 26-27.

39. Slika 1. preuzeta sa http//www.istrazime.com/klinicka-psihologija/kriminalisticko-profiliranje-ii-dio-kako-uhvatiti-počinitelja/.

40. Slika 2. Preuzeto sa https://www.telegram.hr/price/naletjeli-smo-na-dnevnik-kriminalca-koji-je-bio-u-vecini-hrvatskih-zatvora-evo-sto-je-tamo-naucio/.

41. Slika 3. https://www.vecernji.hr/vijesti/kapetan-dragan-doveden-pred-istrazitelje-u-zgradu-splitskog-suda-1014173/galerija-145724?page=1.

42. Slika 4. Preuzeto sa https://www.24sata.hr/news/kaos-u-zatvorima-cuvare-tuku-i-napadaju-lome-im-ruke-i-noge-488659.